

Een missie met een staartje

(Harper, 2011)

Ilse Bosman

Shanna Sinselmeijer

29-09-2015

*A man who is good enough to shed his blood for his country is good enough
to be given a square deal afterwards – Theodore Roosevelt*

(Geleidehond, 2015)

Een missie met een staartje

Een onderzoek naar de haalbaarheid van het onder begeleiding thuis opleiden van een veteranenhond door veteranen met een posttraumatische stressstoornis.

Uitgevoerd door:

Ilse Bosman , studentnummer: 901012005

Shanna Sinselmeijer, studentnummer: 890413004

Opdrachtgever: Bultersmekke

Opleiding: Diermanagement, Dieren in de Zorg

Locatie opleiding: Leeuwarden

1^e afstudeerdocent: Ophorst S.

2^e afstudeerdocent: Buijsert A.

Afstudeerperiode: 16 februari, 30 september 2015 – , 2015

Plaats en datum: Leeuwarden, 29 september, 2015

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport van een onderzoek naar de mogelijkheden voor veteranen met een posttraumatische stressstoornis om hun eigen veteranenhond op te leiden onder begeleiding van een professionele organisatie. Dit onderzoeksrapport is geschreven in het kader van de opleiding Diermanagement aan Hogeschool Van Hall Larenstein te Leeuwarden. BultersMekke, een hulphond organisatie in Nederland, is de opdrachtgever van dit onderzoek. Dit rapport is de afsluiting van een zes maanden durende afstudeerperiode. Het schrijven van dit rapport is een uitdaging gebleken, aangezien het opleiden van veteranehonden in Nederland nog in de kinderschoenen staat. Wij hebben met veel plezier gewerkt aan dit onderzoek en het is een leerzame periode geweest.

Bij dezen willen wij iedereen bedanken die mee heeft gewerkt aan het onderzoek. Graag willen wij in het bijzonder een woord van dank richten aan onze afstudeerbegeleiders mevrouw Buijsert en mevrouw Ophorst voor hun feedback en ondersteuning tijdens dit onderzoek en aan BultersMekke voor het aanbieden van het interessante onderwerp van dit onderzoek.

Ilse Bosman
Shanna Sinselmeijer

Leeuwarden, 29 september 2015

Summary

This research has been executed to get a clear insight of the possibilities for veterans suffering from a posttraumatic stress disorder (PTSD) to train a "PTSD service dog" under supervision of professional guidance. In the year of 2012 the first PTSD service dog was allocated in The Netherlands by a Dutch organization called Stichting Hulphond. The Dutch department of Defense has promised to fund the Koninklijk Nederlands Geleidehonden Fonds (KNGF) and Stichting Hulphond with €100.000,- for the education of PTSD service dogs and for researching the effects of training PTSD service dogs on veterans suffering from PTSD. These organizations work with an education program that focuses on internal training of these service dogs. This method is not the only one that is being used in the education of PTSD service dogs. BultersMekke is an organization which guides people in training their own service dogs at home. They now want to know if they can use this so called 'teamcoaching program' for training PTSD dogs for veterans suffering from PTSD, without damaging the dog's wellbeing.

"To what degree will veterans suffering from PTSD be capable of training their own PTSD dogs at home, under the supervision of professional guidance?"

This research consists of two phases. In the first phase of the research, information is gathered on the two target groups; veterans suffering from PTSD and PTSD service dogs. Descriptive research is chosen for the first phase. During this phase, information is gathered through literature research. The second phase consisted of explorative research, gathering as much relevant information as possible. The choice was made to interview experts in the field of dog training that use the teamcoaching program, experts in the field of PTSD and dog behavior experts. One of the experts in the field of dog behavior has filled out a digital questionnaire. The collected data is processed and merged into a table, see table 1. This table shows a schematic overview of the core subjects regarding the conducted interviews and the received positive- or negative outcomes. The core subjects are explained by means of citations and references to the interviews and literature.

This research shows that it could be harmful for dogs younger than 14 months to be exposed to symptoms of PTSD. Furthermore, it shows that the dogs would benefit from an education program prior to their allocation to veterans suffering from PTSD, because of the possible negative impact the symptoms of PTSD can have on these dogs. It cannot be stated that veterans suffering from PTSD, are incapable of training their own PTSD service dogs under supervision of a professional organization. However, until now there is insufficient evidence to prove that the wellbeing of the dogs will be compromised if they are trained by veterans with a PTSD.

It is recommended to conduct a follow-up research including a pilot study to find out more about the effects of exposing dogs to the symptoms of veterans suffering from PTSS.

Inhoudsopgave

1. Probleembeschrijving	9
1.1 Belanghebbenden.....	11
1.1.1 Veteranen met een PTSS	11
1.1.2 Veteranenhonden	11
1.1.3 Hulphonden organisaties.....	11
1.1.4 Omgeving, familie en vrienden	11
1.1.5 De overheid	11
1.2 Onderzoekvragen	12
1.2.1. Hoofdvraag:	12
1.2.2. Deelvragen – knelpunten	12
1.2.3. Deelvragen- oplossingen	12
1.3 Doelstelling.....	12
2. Materiaal en Methode	13
2.1 Onderzoeksontwerp.....	13
2.2 Onderzoekstype	13
2.2.1 1 ^e Fase	13
2.2.2 2 ^e fase	13
2.3 Onderzoekspopulatie	13
2.4 Data verzamelen en analyseren	14
2.5 Literatuuronderzoek.....	14
2.6 Diepte interviews	14
2.6.1 Focus interview.....	14
2.6.2 Expert interview	14
2.6.3 Opnames	15
2.7 Digitale vragenlijst	15
2.8 Coderen	15
2.8.1 Diepte interviews	15
2.8.2 Digitale vragenlijst	16
3. Resultaten.....	17
3.1. Inhoudelijke oriëntatie	17
3.1.1 Veteranen en PTSS	17
3.1.2 Militaire vorming	18
3.1.3 Veteranenhonden	18
3.1.4 Wat zijn de taken van een veteranenhond?	19
3.1.5 De opleiding tot veteranenhond	19

3.1.6 Trainingsmethoden	20
3.3 Deelvragen – Knelpunten	22
3.3.1 Deelvraag knelpunten A;.....	22
3.3.2 Deelvraag knelpunten B;.....	25
<i>3.4 Deelconclusie knelpunten</i>	<i>26</i>
3.5 Deelvragen – Oplossingen	27
3.5.1 Deelvraag oplossingen A;.....	27
3.5.2 Deelvraag oplossingen B;.....	29
<i>3.6 Deelconclusie oplossingen.....</i>	<i>30</i>
4. Conclusie	31
5. Discussie	32
5.1 Beperkt aantal kwalitatieve interviews.....	32
5.2 Label proces.....	32
5.3 Onderzoeksgebied.....	32
5.4 Veteranen en huisdieren	32
6. Aanbevelingen	33
6.1 Vervolgonderzoek	33
6.2 Pilot.....	33
6.3 Aanbevelingen sector	33
Literatuur.....	34
Bijlage I Begripsbepaling	39
Bijlage II Blanco vragenlijst veteranenhond	41
Bijlage III Blanco vragenlijst veteraan.....	46
Bijlage IV lijst met benaderde personen/organisaties	50

Bijlage I Begripsbepaling

Bijlage II Blanco vragenlijst veteranenhond

Bijlage III Blanco vragenlijst veteraan

Bijlage IV lijst met benaderde personen/organisaties

Inleiding

Dieren kunnen positieve effecten hebben op het welzijn en functioneren van mensen. Om deze reden worden in de hulpverlening dier-ondersteunende interventies toegepast. Zo worden er tegenwoordig onder andere veteranenhonden ingezet om veteranen met een posttraumatische stressstoornis (PTSS) te ondersteunen. Veteranen leren samen met de hond opnieuw deel te nemen aan de maatschappij. Veteranenhonden verbeteren de kwaliteit van het leven van veteranen met een PTSS en de mensen om hen heen (Avrm, 2014^a). Er worden verschillende methoden ingezet om hulphonden op te leiden. Stichting Hulphond en het KNGF werken bij de opleiding van veteranenhonden met een interne opleiding. In december 2014 heeft Minister Hennis-Plasschaert toegezegd de effectenonderzoeken en het opleiden van veteranenhonden bij het KNGF en de Stichting Hulphond financieel te ondersteunen (Avrm, 2014^b)(Hulphond, 2015^a)(veteraneninstituut, 2014). Naast het intern opleiden van hulphonden zijn er ook organisaties die mensen met een hulpvraag ondersteunen bij het opleiden van hun eigen hulphond. BultersMekke is zo'n organisatie en deze organisatie wil weten of het mogelijk is om veteranen met een PTSS te helpen bij het opleiden van hun eigen veteranenhond, waarbij het welzijn van de veteraan en de hond gewaarborgd blijft.

Allereerst worden in hoofdstuk één de probleemstelling, de belanghebbenden, de onderzoeksvragen en de doelstelling omschreven, waarna hoofdstuk twee zich richt op materiaal en methode. In hoofdstuk drie komen de resultaten aan bod en in hoofdstuk vier staat de conclusie. In hoofdstuk vijf staat de discussie beschreven en aansluitend staan de aanbevelingen in hoofdstuk zes.

1. Probleembeschrijving

Dieren spelen al sinds menscheit een rol tijdens oorlogen en militaire missies. Zo werden postduiven gebruikt voor het overbrengen van boodschappen, werden muilezels en paarden ingezet voor transport en waren ganzen perfecte bewakers (Algra, 2006). Van honden is bekend dat ze rond 600 voor Christus werden ingezet voor de eerste georganiseerde oorlogsvoering (Forster, 1941). Door de wijziging in de oorlogsvoering hebben de honden die na en tijdens de tweede wereldoorlog werden ingezet een ondersteunende en een aanvallende functie gekregen. Defensie zet vandaag de dag bijvoorbeeld honden in om militairen te ondersteunen, werkhonden helpen Schiphol te beveiligen en speuren naar (geïmproviseerde) explosieven in Nederland en in missiegebieden, bewakingshonden controleren militaire terreinen en voertuigen en migratiecontrole-honden sporen personen (verstekelingen) op. Daarnaast kunnen honden de kwaliteit van het leven van veteranen vergroten (Defensie, 2015^a). Honden worden ingezet voor het bieden van ondersteuning aan veteranen die lijden aan een posttraumatische stressstoornis (PTSS). In dit onderzoek ligt de focus op honden die worden ingezet voor de ondersteuning van veteranen die lijden aan deze stoornis.

In de Verenigde Staten wordt al jaren met veteranenhonden gewerkt, maar tot voor kort was het inzetten van veteranenhonden in Nederland nog geen onderdeel van een gerichte medische behandeling bij een PTSS. Op 24 december 2014 heeft defensie toegezegd om twee hulphondorganisaties financieel te ondersteunen (Defensie, 2014^b). bij de opleiding van en de effectenstudies naar veteranenhonden zodat er meer veteranen geholpen kunnen worden. In Nederland zijn ongeveer 130.000 veteranen in de leeftijd variërend van 19 tot 100 jaar (Defensie, 2015^c). Ongeveer 20 % van de militairen heeft na terugkomst van een missie psychische of lichamelijke klachten. 10% van de militairen heeft belang bij een medische behandeling of hulpverlening. In 5% van de gevallen blijkt er sprake te zijn van een posttraumatische stressstoornis (PTSS) (GKV, 2015) en 1% lijdt aan chronische PTSS (VN, z.j.).

In Nederland krijgt men de veteranenstatus wanneer men valt onder de definitie: 'alle gewezen militairen met de Nederlandse nationaliteit die het Koninkrijk hebben gediend in oorlogsomstandigheden of daarmee overeenkomende situaties, inclusief vredesmissies in internationaal verband' (Avrm, z.j.^d). Militairen ervaren tijdens een uitzending naar een oorlogsgebied of op vredesmissies soms dusdanig ingrijpende gebeurtenissen, dat deze in een later stadium van hun leven verstrekkende gevolgen kunnen hebben. Volgens de definitie bestaat een traumatische ervaring uit 'een voorval dat een feitelijke of dreigende dood of een verwonding met zich meebrengt, of dat een bedreiging vormt voor de lichamelijke integriteit van de betrokkene (bijvoorbeeld verkrachting of aanslag, militaire slag, vernietiging van de eigen gemeenschap, bombardement, marteling, vliegtuigongelukken)'. De blootstelling aan een dergelijke gebeurtenis kan direct zijn (bijvoorbeeld het eigen leven wordt bedreigd) of indirect (bijvoorbeeld getuige zijn van een vliegtuigongeluk of het bericht krijgen dat de echtgenoot is omgekomen bij een auto-ongeluk)' (Rietveld N., 2009). De angst en machteloosheid zoals deze tijdens de traumatische ervaring in een oorlogssituatie is beleefd, blijft vervolgens in het dagelijks leven steeds maar terugkeren en beïnvloedt het dagelijks functioneren van een veteraan met een PTSS.

De meeste trauma's bij een PTSS zijn veroorzaakt door mensen, waardoor mensen een onaangename prikkel kunnen zijn. Een hond wordt echter vaak gezien als betrouwbaar en de hond kan door zijn signalerende vermogen een gevoel van veiligheid geven (KPPR, 2015^a). Uit experimenten van Gueguen en Cicotti (2008) is gebleken dat het vertrouwen en de betrouwbaarheid in mensen toeneemt wanneer ze in het gezelschap zijn van een hond. Het is daarnaast bekend dat veteranen met een PTSS met de ondersteuning van een veteranenhond kunnen leren opnieuw deel te nemen aan het maatschappelijke verkeer (Hulphond, 2015^b). Ook is uit experimenten met dieren

en mensen gebleken dat de interactie tussen dieren en mensen een positieve invloed heeft op angst, sociale contacten, sociaal gedrag, interpersoonlijke interactie en op iemands geestelijke gesteldheid. Daarnaast heeft het ook invloed op stressgerelateerde parameters zoals cortisol, hartslag en bloeddruk (Beetz, Uvnäs-Moberg, Julius & Kotrschal, 2012)(Elements BEHAVIORAL HEALTH, 2015) (Pandzic, z.j.). Er wordt verondersteld dat oxytocine een sleutelrol speelt bij de meerderheid van deze fysieke en mentale effecten die de interactie tussen dieren en mensen tot gevolg heeft (Beetz, Uvnäs-Moberg, Julius & Kotrschal, 2012).

Een veteranenhond verhoogt de levenskwaliteit van veteranen die lijden aan een PTSS en de mensen in hun omgeving (Hulphond, 2015^c). Het is echter bekend dat er een risico is wat betreft zoönosen, allergische reacties en de onvoorspelbaarheid van dieren bij het inzetten van dieren in de zorg. De honden die worden ingezet moeten daarom voorspelbaar, betrouwbaar, inspirerend, controleerbaar en natuurlijk geschikt zijn. Daarnaast moeten de honden in een gezonde fysieke toestand verkeren. Aan de hand van een selectieproces kan gekeken worden of de honden aan deze eisen voldoen en hierdoor worden bovenstaande risico's geminimaliseerd.

In Nederland is in 2012 de eerste veteranenhond geplaatst door Stichting Hulphond (Hulphond, z.j.^d)(rtlnieuws, 2014). Er worden in samenwerking met defensie, Stichting Hulphond en het KNGF onderzoeken gedaan naar de effecten van veteranenhonden, omdat het opleiden van veteranenhonden in Nederland nog in de kinderschoenen staat. Defensie heeft voor het jaar 2015 100.000 euro beschikbaar gesteld voor deze onderzoeken en voor het opleiden van veteranenhonden door stichting Hulphond en het KNGF. Er zijn naast KNGF en Stichting Hulphond meer organisaties die zich willen inzetten voor het opleiden van veteranenhonden en de methoden waar organisaties mee werken lopen uiteen. In Nederland bestaan ook organisaties die mensen thuis begeleiden bij het opleiden van een hond tot hulphond, zoals Stichting BultersMekke. Deze methode van thuis opleiden onder begeleiding heeft als voordeel dat er goed ingespeeld kan worden op de persoonlijke situatie (Bultersmekke, 2015^a). Daarnaast hoeven de honden bij deze methode niet in kennels te verblijven.

De vraag is of bovenstaande methode ook op een verantwoorde manier kan worden toegepast bij het opleiden van veteranenhonden. Ondanks dat dit traject plaatsvindt onder begeleiding van een professional, zullen de veteraan en de hond samen het trainingsproces moeten doorstaan. De symptomen van een veteraan met een PTSS kunnen knelpunten veroorzaken bij het opleiden van een eigen hond. Voor de honden zijn er welzijnsbehoeften die bij elke vorm van therapeutisch inzetten van dieren gewaarborgd moeten blijven. In 1965 legde de commissie Brambell de basis voor de 'vijf vrijheden'. Deze vrijheden hebben betrekking op de vrijheid van dorst, honger en onjuiste voeding, vrijheid van ongemak, vrijheid van pijn verwondingen en ziektes, vrijheid van angst en chronische stress en vrijheid om natuurlijk gedrag te vertonen (Groenkennisnet, 2015)(Najk,2015). Honden dragen bij aan het welzijn van de veteranen en het is net zo belangrijk om het welzijn van de honden te waarborgen (Pandzic, z.j.). Ondanks dat uit onderzoek is gebleken dat het oxytocine niveau ook bij honden stijgt als reactie op het contact met mensen - wat suggereert dat zij ook zouden kunnen profiteren van mens-dier interacties en dat ze zich hechten en binden aan mensen (Uvnäs-Moberg, 2010) - zou de constante druk voor honden van veteranen met een PTSS in de loop der tijd het welzijn van de honden in gevaar kunnen brengen (Adams, Burrows & Millman, 2008). Onderzoeken die gedaan zijn, zijn veelal naar de effecten van honden op veteranen, maar er is weinig bekend over de effecten van veteranen op honden. Dit onderzoek kan een bijdrage leveren aan het verbeteren van de kwaliteit van het inzetten van veteranenhonden door inzicht te geven in de effecten van honden op veteranen en de effecten van veteranen op honden, waarbij de mogelijkheden voor organisaties om veteranen met een PTSS te ondersteunen bij het thuis opleiden van hun eigen een veteranenhond het uitgangspunt vormt.

1.1 Belanghebbenden

Er zijn verscheidene partijen die een belang hebben in het inzetten van veteranenhonden. In dit hoofdstuk worden deze belanghebbenden besproken.

1.1.1 Veteranen met een PTSS

Door de posttraumatische stressstoornis worden veteranen vaak beperkt in hun dagelijks leven en een veteranenhond kan dit doorbreken. Veteranenhonden kunnen het gebruik van medicatie voor sommige veteranen terugdringen naar een minimum. Door de aanwezigheid van een veteranenhond kunnen veteranen vaak opnieuw deelnemen aan de samenleving. De veteranenhond zorgt voor meer kwaliteit van leven voor de veteraan (Hulphond, 2015^e).

1.1.2 Veteranenhonden

Het belang van de veteranenhond ligt in de waarborging van het welzijn. Het inzetten van dieren voor therapeutische doeleinden is in de laatste jaren sterk toegenomen. Zo ook het inzetten van hulphonden voor verschillende doelgroepen en doeleinden. De honden maken een onmiskenbaar verschil in het leven van deze mensen, des te belangrijker is het om het welzijn van de honden ten alle tijden te waarborgen. De honden hebben immers geen stem in de beslissingen die over ze genomen worden. Het vinden van de juiste match tussen hond en baas speelt hierbij een belangrijke rol en wanneer deze match goed is, zal er een sterke band tussen beiden ontstaan. De hond zal door deze band veel liefde ontvangen en voorzien worden in zijn behoeften. Daarnaast hebben hulphonden plezier in hun werk (Hulphond, 2012^f). Het werk van de veteranenhond zal op den duur een deel van het dagelijks leven zijn en daardoor een minder zware belasting vormen.

1.1.3 Hulphonden organisaties

Het grootste belang van hulphonden organisaties is om het leven van mensen met een beperking verbeteren door het inzetten van hulphonden. Vorig jaar was er in Nederland een wachtlijst van 90 veteranen voor een veteranenhond (Bouwer, 2014). Het opleiden van een hulphond die intern is opgeleid, kost gemiddeld 21.000 euro (KPPR, 2015^b). Mede door deze financiële waarde van het dier en het feit dat het dier geen stem kan inbrengen, is het waarborgen van het welzijn belangrijk. Er is een internationale vereniging, Assistance Dogs International (ADI), die eisen heeft opgesteld voor hulphond organisaties waaraan zij moeten voldoen om geaccrediteerd lid te kunnen worden van ADI, met als doel het verbeteren van de kwaliteit van de training, plaatsing en het gebruik van hulphonden (ADI, 2014).

1.1.4 Omgeving, familie en vrienden

Het leven met een veteraan met PTSS als echtgenoot/echtgenote en/of als vader of moeder kan voor het gezin eromheen een zware taak zijn. Angst, woede en wantrouwen spelen een grote rol bij veteranen met een PTSS. De hond kan een ondersteunende rol vervullen voor een dergelijk gezin. Er is bovendien bewezen dat huiselijk geweld in gezinnen met een veteraan met een PTSS vaak vermindert door de aanwezigheid van een (veteranen)hond. De hond vermindert angsten en zorgt voor rust (Hulphond, 2015^g).

1.1.5 De overheid

Er is een civiel militair zorgsysteem voor veteranen, genaamd het Landelijke Zorgsysteem Veteranen. Dit zijn twaalf kwalitatief hoogwaardige zorginstellingen waaronder drie van het Ministerie van Defensie (LZV, 2015). Bij de nazorg voor veteranen kan een veteranenhond een grote rol spelen. Dit kan de overheid geld besparen op het gebied van onderzoek naar medicatie en op behandelingen voor veteranen door de militaire geestelijke gezondheidszorg.

Een ander belang van de overheid in veteranenhonden is dat de veteranen in sommige gevallen weer deel kunnen nemen aan de maatschappij, zoals hierboven benoemd in hoofdstuk 1. 'Probleembeschrijving'.

1.2 Onderzoekvragen

In deze paragraaf staan de hoofdvraag en de deelvragen. De deelvragen zijn hierbij onderverdeeld in twee categorieën: deelvragen-knelpunten en deelvragen-oplossingen.

1.2.1. Hoofdvraag:

In hoeverre zijn veteranen met een PTSS in staat om onder begeleiding in de thuissituatie hun eigen veteranenhond op te leiden?

1.2.2. Deelvragen – knelpunten

- A. Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de hond, veroorzaakt door de veteraan met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?
- B. Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de veteraan met een PTSS, veroorzaakt door de hond, wanneer zij zelf hun hond opleiden?

1.2.3. Deelvragen- oplossingen

- A. Wat zijn oplossingen voor de knelpunten die ontstaan bij de hond, veroorzaakt door de veteraan met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?
- B. Wat zijn oplossingen voor de knelpunten die ontstaan bij de veteraan met een PTSS, veroorzaakt door de hond, wanneer zij zelf hun hond opleiden?

1.3 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht verschaffen in de mogelijkheden voor veteranen met een posttraumatische stressstoornis om onder begeleiding in de thuissituatie hun eigen veteranenhond op te leiden.

2. Materiaal en Methode

In dit hoofdstuk is beschreven aan de hand van welke methoden het onderzoek is uitgevoerd.

2.1 Onderzoeksontwerp

Er is gekozen voor kwalitatief onderzoek om zoveel mogelijk relevante informatie te verzamelen. In een tijdsduur van 6 maanden is data verzameld door middel van literatuuronderzoek en het afnemen van diepte interviews met veteranen met een PTSS, deskundigen op het gebied van een PTSS en deskundigen op het gebied van honden. Daarnaast heeft een van de hondendeskundigen de vragenlijst, die tevens is gebruikt voor de interviews, schriftelijk beantwoord in verband met het ontbreken van de mogelijkheid om een mondeling interview af te nemen.

2.2 Onderzoekstype

Het onderzoek is verdeeld in twee fasen, beschrijvend en exploratief onderzoek.

2.2.1 1^e Fase

De eerste fase bestond uit een beschrijvend onderzoek. Om inzicht te krijgen in veteranen met een PTSS in Nederland en veteranenhonden is er gekozen voor een beschrijvend onderzoek. Dit zijn tevens de onderzoekseenheden van het onderzoek. Dit wordt toegelicht in hoofdstuk 2.3 'Onderzoekspopulatie'. Aan de hand van literatuuronderzoek is voorkennis verworven over de symptomen van veteranen met een PTSS, het ontstaan van veteranenhonden, de taken van veteranenhonden en kennis over de methoden omtrent het opleiden van honden voor ondersteunende en therapeutische doeleinden.

2.2.2 2^e fase

De tweede fase is exploratief onderzoek. Om belangrijke aspecten te weten te komen is er gekozen voor een exploratief onderzoek. Er is onderzocht of veteranen met een PTSS in staat zijn om hun eigen hond tot veteranenhond op te leiden waarbij het welzijn van de honden gewaarborgd blijft. Er is gekeken naar de knelpunten die kunnen ontstaan voor de veteranen en de honden. Tevens is er gezocht naar oplossingen voor deze knelpunten. Met deze informatie is in kaart gebracht wat de mogelijkheden zijn om veteranenhonden door veteranen met een PTSS te laten opleiden.

2.3 Onderzoekspopulatie

Er worden tijdens dit onderzoek uitspraken gedaan over de volgende twee onderzoekseenheden:

- Doelgroep 1: veteranen met een PTSS in Nederland.
- Doelgroep 2: veteranenhonden

Er is gekozen om doelgroep 1 af te bakenen tot veteranen met een PTSS in Nederland, omdat alle mensen met een PTSS in Nederland als doelgroep te divers zouden zijn voor de tijdsduur en de beschikbare middelen van dit onderzoek.

Doelgroep 2 bestaat uit alle honden die in opleiding zijn of in de toekomst worden opgeleid tot veteranenhond door hulphond organisaties die zijn aangesloten bij ADI.

2.4 Data verzamelen en analyseren

De onderstaande methoden zijn gebruikt om de informatie te verzamelen die nodig is om de deelvragen en de hoofdvraag in dit onderzoek te kunnen beantwoorden.

2.5 Literatuuronderzoek

Door middel van literatuuronderzoek is uitgezocht wat de kenmerken van de doelgroepen zijn. De informatie voor dit onderzoek is verzameld is op basis van wetenschappelijke literatuur, internet artikelen en andere documenten uit Europa en Amerika. De literatuur is verkregen met behulp van Google Scholar, wetenschappelijke tijdschriften en databanken van Hogeschool van Hall Larenstein.

2.6 Diepte interviews

Er is gekozen voor een kwalitatief onderzoek waarbij gebruik is gemaakt van diepte interviews. Het hoofddoel is het inwinnen van informatie over de onderwerpen, PTSS bij veteranen en het opleiden van veteranenhonden, aan de hand van ervaringen en kennis van deskundigen met betrekking tot de onderzoekspopulatie. Tijdens de interviews is getracht zoveel mogelijk kwalitatieve informatie te verzamelen. Voorafgaand aan de interviews zijn er onderwerpen vastgesteld en de vragenlijsten bevatten open en gesloten vragen, zie bijlagen II en III. Deze vorm van interviewen heet ook wel een gedeeltelijk gestructureerd interview. Er was ruimte voor het vertellen van persoonlijke verhalen en het geven van aanvullende informatie. Door de interviews op deze manier af te nemen is er, naast het beantwoorden van de vragen, ook veel onverwachte, maar relevante informatie verzameld. Via de mail en telefoon is contact gezocht met deskundigen op het gebied van PTSS en op het gebied honden. Hieronder vallen veteranen met een PTSS, psychologen/psychiaters, (hulp)hondentrainers, medewerkers van hulphond organisaties en professoren/onderzoekers. In bijlage IV staat een lijst met organisaties die zijn benaderd voor een deelname aan dit onderzoek. Met diegenen die akkoord gingen met deelname aan het onderzoek werd een afspraak ingepland voor een interview, face-to-face of via skype. In totaal hebben 7 personen toestemming gegeven om deel te nemen en deze 7 hebben daadwerkelijk deelgenomen aan het onderzoek.

2.6.1 Focus interview

De twee veteranen die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek lijden aan een PTSS, maar hebben geen veteranenhond. Zij zijn ervaringsdeskundigen en vallen binnen de doelgroep veteranen met een PTSS in Nederland. Met de interviews is informatie verzameld over de praktische gevolgen van een PTSS bij de veteranen in hun dagelijks leven. De knelpunten waar deze veteranen in de praktijk tegenaan lopen kwamen in deze interviews naar voren. Er is daarnaast veel informatie ingewonnen over de prikkels die bij de veteranen een reactie oproepen en over de aard van deze reacties.

2.6.2 Expert interview

Er zijn mensen bij dit onderzoek betrokken die over een specifieke expertise beschikken die aansluit bij dit onderzoek. Prof. Dr. M.J. Enders-Slegers hoogleraar antrozoölogie is geïnterviewd voor dit onderzoek. Tevens zijn er twee interviews afgenomen met deskundigen op het gebied van honden. Daarnaast is er een interview afgenomen met twee psychologen die werkzaam zijn bij de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ). In de onderstaande tekst staat een korte omschrijving van de deskundigen die hebben meegewerkt aan dit onderzoek:

Prof. Dr. M.J. Enders-Slegers

Prof. Dr. M.J. Enders-Slegers, bijzonder hoogleraar antrozoölogie ⁶, zij bezet sinds 2013 de bijzondere leerstoel Antrozoölogie op de faculteit psychologie van deze Open Universiteit te Heerlen. Zij is geïnterviewd voor dit onderzoek als deskundige op het gebied van mens-dierrelaties en dierwelzijn. Zij is vooraanstaand op dit gebied en mede oprichter en adviseur van Stichting Animal Assisted

Interventions in de Zorg, Onderzoek en Onderwijs, AAIZOO (AAIZO, 2013^b) en vice president conferenties van de International Association Of Human Animal Interactions Organisations, IAHAIO (IAHAIO, 2015). Ook is prof. Dr. M.J. Enders-Slegers als onderzoeker verbonden aan het project “buddyhonden” bij het KNGF.

Sr. Adviseurs MGGZ

Sr. Adviseurs MGGZ, werkzaam bij het Kenniscentrum van de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg. Deze medewerkers houden zich onder andere bezig met het bijhouden van de nieuwste ontwikkelingen rondom de geestelijke gezondheidszorg, zodat zij de psychologen die werkzaam zijn bij defensie en militairen behandelen, up to date kunnen houden met hun kennis. Zij hebben ook veel kennis ten aanzien van een PTSS bij veteranen, omdat zij indirect werken met deze doelgroep.

Hondendeskundige 1

Hondendeskundige 1 is kynologisch gedragstherapeut, kynologisch instructeur en docent. Zij is werkzaam geweest als Geleide- en Hulphondentrainer bij de Martin Gaus Geleide- en Hulphondenschool, een organisatie die is aangesloten zijn bij Assistance Dogs International (ADI).

Hondendeskundige 2

Hondendeskundige 2 is vennoot en kynologisch instructeur bij hulphondenschool ‘De CLiCK’, een organisatie die is aangesloten bij Assistance Dogs International (ADI). Zij heeft een programma ontwikkeld, de teamtraining, wat inmiddels al tien jaar in Nederland een groot succes is gebleken. Daarnaast is ze medeoprichter van Stichting De hond kan de was doen.

2.6.3 Opnames

De interviewgesprekken zijn opgenomen voor controle tijdens het onderzoek, maar zijn na het transcriberen en verwerken in het onderzoek vernietigd. De geïnterviewde deelnemers hebben voorafgaand aan het interview toestemming gegeven voor opname en gebruik van schriftelijke informatie in het onderzoek. Een deel van de deelnemers heeft aangegeven anoniem te willen blijven en een deel heeft aangegeven dat hun naam gebruikt mag worden in het onderzoek.

2.7 Digitale vragenlijst

In 2.1 ‘Onderzoeksonderwerp’ is uitgelegd dat er door een van de hondendeskundigen een digitale vragenlijst is ingevuld, aangezien er geen mogelijkheid was voor een mondeling interview. Deze vragenlijst staat in bijlage II van dit onderzoeksrapport en is ingevuld door hondendeskundige 3. In de onderstaande tekst staat een korte omschrijving van deze deskundige.

Hondendeskundige 3

Hondendeskundige 3 is werkzaam als gedragstherapeut voor honden. Zij is geslaagd voor de postgraduale opleiding toegepast diergedrag, gevolgd aan de Katholieke Hogeschool Sint-Lieven en heeft tevens verscheidene opleidingen/bijscholingen gevolgd op het gebied van honden. Zij is aangesloten bij Alpha, de Nederlandse Vereniging van Gedragstherapeuten voor Honden.

2.8 Coderen

In dit hoofdstuk staat beschreven hoe de informatie uit de interviews en de enquête verwerkt is.

2.8.1 Diepte interviews

De eerste stap voor het verwerken van de interviews bestond uit transcriberen, oftewel het volledig uitschrijven van de interviews. Vervolgens zijn de interviews opgedeeld in fragmenten die relevant waren voor dit onderzoek. Hierna volgde een label proces, waarbij de fragmenten voorzien zijn van

labels die kenmerkend waren voor de tekstfragmenten, open coderen. De labels die hieruit voortkwamen zijn uiteindelijk geordend, waarbij de onderzoeksvraag en de onderzoeksdoelstelling het uitgangspunt vormden. De labels die min of meer synoniem waren, zijn vervangen door één label en ingedeeld op basis van onderling verwantschap. Uiteindelijk is het label proces teruggebracht naar kernthema's, axiaal coderen. Deze kernthema's zijn weergegeven in een tabel met de daarbij behorende scores en bij deze scores is een toelichting geschreven.

2.8.2 Digitale vragenlijst

De antwoorden van de digitale vragenlijst zijn op dezelfde manier gecodeerd als de antwoorden van de diepte interviews. De labels die hieruit voort zijn gekomen, zijn geordend waarbij de onderzoeksvraag het uitgangspunt vormde. Ook hier zijn de labels die min of meer synoniem waren, vervangen door één label en daarna ingedeeld in de categorieën van *Tabel 1*.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven die verkregen zijn aan de hand van literatuuronderzoek, diepte interviews en het afnemen van één digitale vragenlijst.

Volgens de richtlijnen wordt er bij vermelding naar informatie die is ingewonnen aan de hand van persoonlijke communicatie, gebruik gemaakt van de volgende bronvermelding (naam, persoonlijke communicatie, datum, jaartal), maar er is voor dit onderzoek gekozen om de bronnen in het resultatenhoofdstuk in te korten. De data waarop de interviews en de vragenlijst zijn afgenomen zijn hieronder per persoon weergegeven. In de rest van het hoofdstuk wordt iedereen slechts bij naam of beroep vermeld om het lezen aangenamer te maken.

Respondent	Datum interview
Veteraan 1	10 juli 2015
Veteraan 2	11 augustus 2015
Sr. Adviseurs MGGZ	14 augustus 2015
Prof. Dr. M.J. Enders-Slegers	13 augustus 2015
Hondendeskundige 1	13 juli 2015
Hondendeskundige 2	17 augustus 2015
Hondendeskundige 3 (vragenlijst)	6 augustus 2015

3.1. Inhoudelijke oriëntatie

In dit hoofdstuk zijn de twee doelgroepen beschreven, namelijk 'veteranen met een PTSS' en 'veteranenhonden'.

3.1.1 Veteranen en PTSS

Wanneer militairen zich in een (levens)bedreigende situatie bevinden, is het een normale reactie van het lichaam om angst te ervaren, waardoor het lichaam wordt voorbereid om op de situatie te anticiperen door te vechten of te vluchten (NIMH, 2015). Er worden hierbij gevoelens ervaren zoals: gevoelloosheid, verwaasdheid en verwarring. Maar door een (levens)bedreigende situatie kan er ook een geestelijke stoornis ontstaan. De meeste veteranen met een geestelijke stoornis lijden aan een PTSS (Engelhard, 2007). Dit is geen nieuwe stoornis. Tijdens de eerste wereldoorlog sprak men van een stoornis genaamd het 'Shellshock syndroom'. In de winter van 1914-1915 was het 'shellshock syndroom' een probleem bij defensie. Niet alleen nam de hoeveelheid militairen die leden aan deze stoornis toe, de doctoren hadden de aard van de stoornis nog niet ontdekt en een behandelmethode was tot die tijd uitgebleven. Charles S. Meyers overtuigde het Britse leger er destijds van om de symptomen van het 'shellshock syndroom' serieus te nemen en zijn benadering is nog steeds de basis voor de huidige behandelmethode (Jones, 2012). Desondanks is PTSS pas na de Vietnam oorlog in 1980 in het Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders III vermeld (Jones & Wessely, 2005) (ememo, 2015). In onderstaande tabel zijn de criteria voor de diagnose Posttraumatische stress-stoornis opgesomd.

Tabel 1. DSM-IV Criteria voor een posttraumatische stress-stoornis Posttraumatische stress-stoornis (korte omschrijving)

A. De betrokkene is blootgesteld aan een zeer traumatische ervaring
B. De betrokkene herbeleeft de traumatische ervaring voortdurend door onaangename herinneringen, dromen, een gevoel van het opnieuw te beleven, of psychologische en fysiologische reacties bij blootstelling aan stimuli die de gebeurtenis kunnen representeren.
C. De betrokkene vermijdt voortdurend prikkels die bij het trauma horen. Het vermogen tot respons is algemeen verminderd.
D. De betrokkene ervaart aanhoudend een verhoogde prikkelbaarheid, zoals blijkt uit veranderingen in het slaappatroon, toegenomen schrikreacties en overmatige waakzaamheid.
E. De symptomen in criteria B, C en D duren langer dan een maand en de stoornis veroorzaakt in belangrijke mate lijden of beperkingen in sociaal of beroepsmatig functioneren.

Bron: DSM-IV, 1994 (Rietveld N., 2009)

Bij een PTSS is het vertrouwen weg, de zekerheid van het bestaan en het idee van de eigen onkwetsbaarheid (GGZ Noord-Holland-Noord, 2015). Bekend is dat een PTSS vertrouwensproblemen kan veroorzaken en dat mensen met een PTSS angstig en schrikachtig kunnen zijn (GGZ Noord-Holland-Noord, 2015). Veteranen ervaren problemen met woede uitbarstingen, agressie en intimiteit. Er is enerzijds verlangen naar contact en anderzijds is er angst voor contact. Tevens zijn er aanwijzingen dat er sprake is van meer gewelddadig gedrag onder veteranen dan onder de burgerbevolking (Schalke, 2011). De symptomen hebben een grote impact op zowel de veteraan als de directe omgeving.

3.1.2 Militaire vorming

De cultuur binnen het leger is anders dan in de burgermaatschappij. Militairen beschouwen zichzelf niet als burger, men maakt welbewust geen onderdeel uit van de burgermaatschappij. Discipline, geordend werken in een hechte structuur en duidelijke hiërarchie is alom bekend. Het is een cultuur met een eigen taal, afkortingen en jargon. De skills en drills van militairen zijn erop gericht dat de militair automatisch leert handelen en gevoelens leert uit te schakelen. De eenheid is zeer belangrijk en groepscohesie is essentieel (Schalke, 2011).

3.1.3 Veteranenhonden

Een veteranenhond is een hond die speciaal is opgeleid voor veteranen met een PTSS. Een veteranenhond is in eerste instantie een 'maatje' iemand die er altijd is, aandacht geeft en vertrouwd aanvoelt. De intentie van het inzetten van een veteranenhond is het verbeteren van de kwaliteit van leven van de veteraan en zijn omgeving (Hulphond, 2015^h)(Avrm, 2104^d). Een veteranenhond is geen medicijn, maar een hulpmiddel en helpt zijn eigenaar om te gaan met stress veroorzaakt door de traumatische ervaring (De Basis, 2015)(Hulphond, 2015ⁱ). Een hond heeft een positieve invloed op het interpersoonlijk functioneren, de interactie met anderen (Schok, z.j.) en vormt een verbinding met de buitenwereld.

De 1e veteranenhond was labradoodle Teddy, die in 2011 werd getraind en in 2012 officieel werd gecertificeerd als hulphond voor John Kunstman. John Kunstman liep in Libanon een voetverwonding en een PTSS op. Kunstman durfde niet meer alleen over straat en had dagelijks nachtmerries. Doordat Teddy hem wakker maakte bij de eerste signalen van een nachtmerrie, kreeg

hij juist meer en betere nachtrust. Ook durfde hij uiteindelijk weer naar buiten (Veteranenhond, 2015).

3.1.4 Wat zijn de taken van een veteranenhond?

In deze paragraaf worden de taken van de veteranenhonden omschreven, waarmee zij een ondersteunende functie kunnen vervullen voor de veteraan. In de eerste plaats kunnen honden basale behoeften van mensen vervullen zoals: veiligheid, nabijheid en het zorgen voor een ander individu. Deze behoeften kunnen worden vervuld zonder dat de hond daarvoor opgeleid is en kunnen zelfs al worden vervuld door slechts de aanwezigheid van de hond.

Veteranenhonden kunnen ook ondersteuning bieden door middel van tactiele stimulatie wanneer de veteraan gevoelens ervaart van woede of angst. Veteranenhonden kunnen lange tijd van te voren aanvoelen dat een veteraan een paniek- of agressie aanval aan het ontwikkelen is. Om het niet te laten escaleren leert de hond de veteraan uit de situatie te halen. (Bouwer, z.j.). Daarbij zal hij met fysieke aanwezigheid en bepaalde gedragingen lichte druk uitoefenen om onrust bij de veteraan te verminderen (De Basis, 2015). De aanrakingen van de hond kunnen een rustgevend effect hebben (Defensie, 2015^d). Naast deze basale behoeften en tactiele stimulatie kunnen er ook andere specifieke behoeften zijn. De taken die een veteranenhond kan vervullen zijn onder andere:

- Wakker maken en/of licht aandoen tijdens een herbeleving of een nachtmerrie (Meg, Yount & Lee, 2012)(Elements BEHAVIORAL HEALTH, 2015)
- Begeleiding op straat bij terugkeer in de maatschappij
- Een kamer bekijken op aanwezige personen
- Bij desoriëntatie de weg naar huis terugvinden
- Afleiding geven bij piekeren en depressiviteit
- Helpen ontspannen door zijn aanwezigheid
- Woede en angst aangeven door aanraking met de neus, kop of schoot opspringen
- Wegtrekken uit een situatie waar de veteraan zich onveilig voelt of gaat voelen
- De persoonlijke zone vrij houden door tussen de veteraan en andere mensen te gaan staan (Deviant, 2007)(Defensie, 2015^e)(veteranenhuis, 2013)

Deze specifieke taken vergen training, aangezien deze gedragingen niet behoren tot het natuurlijke repertoire van een hond. Het is belangrijk dat de hond naast deze taken feilloos gehoorzaamheidscommando's kan uitvoeren zoals: zit en volgen. De hond maakt onderdeel uit van een drukke maatschappij en door deze gehoorzaamheidscommando's kan voorkomen worden dat de hond overlast veroorzaakt.

3.1.5 De opleiding tot veteranenhond

Er wordt veel tijd besteed aan het opleiden van honden tot hulphonden, in dit geval veteranenhonden. De honden die worden opgeleid tot veteranenhond zijn onder andere huishonden, asielhonden en honden die worden gefokt aan de hand van fokprogramma's. Ook worden er honden opgeleid tot veteranenhond die te gevoelig zijn voor het ondersteunen van iemand met een fysieke beperking, maar wel in aanmerking komen voor de opleiding tot seizure- of veteranenhond (Bouwer, z.j.). De taken en reacties van een veteranenhond hebben te maken met de verandering in geur- en lichaamstaal, net als bij seizurehonden. Iedere persoon is anders en doordat de signalen persoonsafhankelijk zijn, is het van belang dat de hond de eigenaar door en door leert kennen.

Het opleiden van veteranenhonden neemt intern gemiddeld zes maanden in beslag, maar is afhankelijk van de combinatie. De training, de plaatsing en de nazorg van een intern getrainde

veteranenhond kost gemiddeld 21.000 euro (KPPR, 2015^c). De kosten voor het opleiden van de honden worden onder andere betaald met behulp van donaties en schenkingen (KPPR, 2015^d). Ook defensie levert inmiddels een bijdrage aan de opleiding van veteranenhonden.

3.1.6 Trainingsmethoden

De opleiding van de hond wordt afgestemd op de cliënt. Het is voor een groot deel maatwerk. Er worden verschillende methoden ingezet om honden op te leiden tot hulphond. Er is een onderscheid te maken tussen de honden die intern worden opgeleid en de honden die extern worden opgeleid. Bij een interne opleiding wordt hierbij bedoeld op een opleiding waarbij de hond intern wordt opgeleid alvorens hij geplaatst wordt bij de hulpvrager en met een externe opleiding wordt bedoeld op organisaties die mensen ondersteunen bij het opleiden van hun eigen hond tot hulphond.

Intern opleiden

Er zijn organisaties die hulphonden intern opleiden. Deze organisaties werken veelal met hun eigen fokprogramma of kopen pups van externe fokkers, zowel professionele fokkers als mensen die een gelegenheidsnestje hebben (Hagen van der, z.j.). De honden worden geboren bij een fokgastgezin, waar ze de eerste weken van hun leven verblijven. Tijdens deze periode worden de pups al blootgesteld aan allemaal huiselijke prikkels. Na zeven weken gaat de hond naar een puppypleeggezin. Hier wordt de hond opgevoed gesocialiseerd en verzorgd totdat de hond een leeftijd van ongeveer 14 maanden bereikt en aan de hand van een test blijkt dat de hond klaar is om deel te nemen aan de opleiding tot hulphond. De hond verblijft dan tijdelijk in een kennel en wordt opgeleid door een professionele trainer. Als de hond klaar is om aan het werk te gaan wordt er gezocht naar een goede match tussen handler en hond. Als er een goede match gevonden is gaat er een periode in waarin de hond en de handler met elkaar leren samenwerken, met als doelstelling dat zij uiteindelijk samen een hecht team vormen (KNGF, 2015^a). Deze hond blijft eigendom van de organisatie, waardoor de organisatie gemachtigd is om de hond uit de situatie te halen als het welzijn van de hond in gevaar komt.

Extern opleiden

Er zijn organisaties die mensen helpen om onder hun begeleiding hun eigen hulphond op te leiden. Het zelf opleiden van een hond is net als bij de interne opleiding een grote investering, er gaat veel tijd zitten in het opleiden van de hond. Door het zelf opleiden van de hond in de thuissituatie ontstaat er een hechte samenwerking tussen de handler en de hond, zal de zelfredzaamheid van de handler vergroot worden en is een zelfstandiger en beter leven bereikbaar. De intensieve relatie tussen de trainer en de handler en tussen de handler en de eigen hond, zorgt ervoor dat het team gedurende de trainingsperiode steeds zelfstandiger en onafhankelijker wordt (BultersMekke, 2015^b). Met deze methode is iemand vanaf het begin af aan betrokken bij het opleiden van de hond en mensen hebben daardoor veel inspraak. De hond leert vanaf moment één te werken in de thuissituatie, dus de hond hoeft niet om te schakelen (Click, 2015^a) in tegenstelling tot een intern getrainde hond. Tevens hoeft de hond een periode van zijn leven niet te verblijven in een kennel. Honden die het eerste gedeelte van hun leven in een kennel verblijven, vinden de buitenwereld vaak nog heel erg interessant en daar kunnen ze heel erg hyper door blijven. Je merkt dat het, wanneer je honden in huis neemt die met het dagelijks leven mee doen, allemaal meer 'gewoon' is voor de honden en dat het leerproces veel sneller gaat (hondendeskundige 1). Na het examen zijn de handlers zelf beter in staat om de hond nieuwe dingen aan te leren als de situatie veranderd (Click, 2015^b). Het zelf trainen van een hond zorgt er niet voor dat de hond sneller klaargestoomd is dan wanneer de hond is opgeleid door een organisatie (Service Dog Central, 2014). De totale opleiding duurt gemiddeld, net als bij een interne opleiding, 6 maanden (BultersMekke, 2015^c) (Click, 2015^c). De voortgang van de opleiding is afhankelijk van de ontwikkeling van de

combinatie en wat er in de situatie van de handler nodig en passend is (Bultersmekke, 2015^d). Er kunnen meer honden worden opgeleid als de organisaties die werken volgens de externe methoden, veteranen kunnen ondersteunen bij het opleiden van een veteranenhond. Hierdoor kunnen de organisaties door het inzetten van deze methode meer mensen de kans geven op een zelfstandiger leven (Nationale Zorggids, 2012).

3.2 Resultatentabel

Onderstaande tabel is een samenvattende weergave van de resultaten, verkregen uit de interviews en de digitale vragenlijst, die zijn afgenomen tijdens dit onderzoek.

Tabel 1. Scores van het totaal aantal genoemde labels per categorie, vanuit positief en negatief perspectief.

Symptomen PTSS - 25 + 4	Triggers - 7	Herbelevingen - 7
Kennel - 3	Fasen PTSS - 7 + 1	Pup - 34 + 14
Omgeving - 2 + 6	Thuis opleiden - 24 + 8	Begeleiding - 11 + 23
Welzijn hond - 23 + 1		

In bovenstaande *Tabel 1* vindt u de verschillende categorieën waarin de labels, die verkregen zijn uit de interviews, verdeeld zijn. Het minteken (-) staat voor een negatief antwoord van de respondent en het plusteken (+) staat voor een positief antwoord van de respondent, tegenover het thuis opleiden van een veteranenhond. De antwoorden zijn tot stand gekomen vanuit de hoofdvraag: 'In hoeverre zijn veteranen met een PTSS in staat om onder begeleiding in de thuissituatie hun eigen veteranenhond op te leiden?' In de tabel is te zien is dat de categorie 'Herbelevingen' apart staat van de categorie 'Symptomen PTSS'. De reden hiervoor is dat de herbelevingen van een veteraan met een PTSS een hele grote rol spelen in het thuis opleiden van een veteranenhond. Het is daarnaast het meest genoemde symptoom tijdens de interviews. De categorie 'Welzijn hond' is overkoepelend en komt in alle categorieën terug. Deze categorie is daarom in een groter kader geplaatst en is met name terug te vinden in onderdeel 3.4 'Deelconclusie knelpunten'.

3.3 Deelvragen – Knelpunten

De resultatentabel in paragraaf 3.1 geeft alle categorieën weer die aan bod zijn gekomen tijdens de interviews voor dit onderzoek. De deelvragen 3.2.1 *‘Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de honden, veroorzaakt door de veteranen met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?’* en 3.2.2 *‘Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de veteranen met een PTSS, veroorzaakt door de honden, wanneer zij zelf hun hond opleiden?’* worden in dit hoofdstuk beantwoord aan de hand van de categorieën uit Tabel 1.

3.3.1 Deelvraag knelpunten A;

Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de honden, veroorzaakt door de veteranen met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?

De volgende categorieën zijn gebruikt om bovenstaande deelvraag te beantwoorden:

Thuis opleiden, Symptomen en fasen PTSS, Herbelevingen en triggers, Omgeving, Pup en Begeleiding.

Thuis opleiden

De twee-woordzin ‘thuis opleiden’ krijgt in dit onderzoek veel aandacht. Er wordt tenslotte gekeken of een veteraan met een PTSS zelf zijn of haar veteranenhond thuis zou kunnen opleiden. De scores binnen deze categorie zijn -24 en +8.

Bepaalde situaties kunnen erg heftig zijn voor een hond, voornamelijk voor de onopgeleide hond (hondendeskundige 1), omdat deze niet is voorbereid op symptomen zoals: een herbeleving van de veteraan. Honden kijken naar hun omgeving om te leren wat wel en niet eng is. De kans is daarom groot dat de hond zelf schrikachtig wordt door het gedrag van de veteraan, met name in deze beginfase van de opleiding (hondendeskundige 3).

Bij het thuis opleiden van een hulphond is de hulpvrager eigenaar van de hond, in dit geval is dat de veteraan met een PTSS. Aangezien de hulpvrager en niet de hulphond organisatie eigenaar is van de hond, kan de hond niet weggehaald worden door de begeleidende organisatie, wanneer er sprake is van bedreigende situaties of welzijnsaantasting.

Symptomen en fasen PTSS

Bij ‘Symptomen PTSS’ is te zien dat 25 van de 29 genoemde labels in een negatieve context staan tegenover de deelvraag; *‘Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de honden, veroorzaakt door de veteranen met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?’* De categorie ‘Fasen PTSS’ bevat 7 negatieve labels en 1 positief label.

De symptomen van een posttraumatische stressstoornis zijn in het algemeen herbeleving, vermijding en nachtmerries (Sr. adviseurs MGGZ). Veteranen kunnen daarnaast na hun terugkeer emoties ervaren als prikkelbaarheid en woedeuitbarstingen (Bowling & Sherman, 2008). Ook gaat de stoornis in bijna alle gevallen gepaard met secundaire klachten zoals: alcohol- en/of drugsverslaving of agressief gedrag (VN, z.j.). Deze symptomen van een PTSS kunnen het thuis opleiden van een veteranenhond door de veteraan zelf bemoeilijken.

Het verloop van een PTSS is persoonsafhankelijk, waardoor niet met zekerheid kan worden voorspeld op welke manier iemand zich zal ontwikkelen met betrekking tot deze stoornis. Er kan echter wel een inschatting worden gemaakt door vragenlijsten af te nemen. Op deze manier wordt een PTSS ook gediagnosticeerd (Sr. adviseurs MGGZ). Er zit vaak per individu wel een hoofdlijn in de symptomen van een PTSS. De reactie op een bepaalde trigger is bijvoorbeeld vaak vergelijkbaar, maar dan wel afhankelijk van waar je bent en wat je doet (Veteraan 1).

Een ander probleem waar veel veteranen mee te maken hebben is dat zij moeilijk of geen affectie kunnen tonen. Tijdens een uitzending is het tonen van kwetsbaarheid vaak niet wenselijk of functioneel. Bij thuiskomst kan het daarom moeilijk zijn om deze emoties wel weer te tonen en te delen met anderen (Bowling & Sherman, 2008). Veteranen handelen in het belang van hun eigen

veiligheid, doordat ze lange tijd 'robot' zijn geweest (drilmatig, automatische handelingen, skills en drills), waarbij zij hun gevoel hebben moeten uitschakelen. 'De liefdadigheid is er allemaal uitgeslepen!' (Veteraan 2). Geen affectie kunnen tonen kan een tekortkoming voor de hond zijn en komt de band tussen de veteraan en hond niet ten goede.

Herbelevingen en Triggers

De categorie 'Herbelevingen' heeft 7 negatieve labels gescoord. De categorie 'Triggers' heeft -7 gescoord en heeft betrekking op alles rondom de aanzet van een herbeleving bij een veteraan. Dit kan gaan over gebeurtenissen of voorwerpen die een herbeleving opwekken, de daadwerkelijke triggers (-), of juist over een bevestiging dat iets geen trigger is of hoeft te zijn voor een veteraan met een PTSS.

Een veteraan is op het moment van een herbeleving vaak niet meer in het hier en nu. Hij kan bijvoorbeeld het gevoel hebben dat hij op dat moment in Afghanistan op een zandvlakte staat en onder vuur genomen wordt (Sr. adviseurs MGGZ). Zoals eerder onder de categorie 'Thuis opleiden' is benoemd, zal de hond wanneer hij door de veteraan thuis opgeleid wordt met name in de beginfase nog niet voorbereid zijn op deze herbelevingen. Op het moment van een herbeleving is de veteraan niet in staat om de hond af te leiden, met als mogelijk gevolg dat hij de onzekerheid en de angst overneemt van de veteraan (Veteraan 1). Zeker als de hond onzeker van aard is, kan dit het welzijn van de hond schaden (Hondendeskundige 1).

Een veteraan met een PTSS weet na verloop van tijd vaak wat zijn of haar triggers zijn. Ondanks dit feit kan niet worden uitgesloten dat herinneringen zijn weggestopt en dat prikkels onverwachts een trigger kunnen zijn (Sr. adviseurs MGGZ).

Veteranen kunnen tijdens hun militaire missies in contact komen met wilde honden. Deze honden kunnen gevaarlijk zijn, waardoor ze soms genooddaakt zijn om de honden te doden of af te weren (Veteraan 2). Daarnaast zijn er in oorlogsgebieden ook honden die bommen op hun rug dragen en daarmee traumatische gebeurtenissen kunnen veroorzaken wanneer deze bommen tot ontploffing worden gebracht (Sr. adviseurs MGGZ).

Deze bovenstaande ervaringen met honden kunnen een gevaar opleveren voor de veteranenhond, wanneer de hond een trigger blijkt te zijn voor een herbeleving (Veteraan 2). In zo'n herbeleving waarbij de focus op de hond ligt, is iemand in staat om mogelijk zijn eigen hond te beschadigen. In deze situatie is het van belang om de hond bij de veteraan weg te halen (prof. dr. M.J. Enders-Slegers)

Omgeving

De categorie 'omgeving' bevat 2 negatieve en 6 positieve labels. De omgeving, met name het gezin van een veteraan met een PTSS, kan een ondersteuning bieden bij het waarborgen van het welzijn van de hond. Vermijding van het trauma kan bij veteranen met een PTSS leiden tot het uitstellen van het slapengaan, omdat de veteraan het risico niet wil lopen om nachtmerries te krijgen. Het dag- en nachtritme raakt hierdoor verstoord, waardoor de veteraan het contact met andere mensen kan verliezen (Sr. adviseurs MGGZ).

Een ander voorbeeld uit de categorie 'Omgeving' is dat het gezin van een veteraan soms beter in kan schatten waar de hond op getraind moet worden dan de veteraan zelf. De veteraan zelf ziet door het vermijden soms niet in wat hij of zij nodig heeft. De echtgenoot of echtgenote van de veteraan kan bijvoorbeeld aangeven dat zijn of haar partner wel of niet agressief is, heel onrustig is of wel of geen last heeft van nachtmerries. Ook kan er op deze manier een inschatting gemaakt worden of de hond wel of niet op een veilige plaats terecht zal komen, maar het geeft geen garanties (Sr. adviseurs MGGZ). Het plaatsen van een hond bij een veteraan met een PTSS die zelfstandig woont zonder gezin, zou überhaupt niet bevorderlijk zijn voor het welzijn van de hond (Hondendeskundige 3). Veteraan 1 heeft het volgende benoemd tijdens het interview: "soms ben ik

er gewoon heilig van overtuigd dat er iets of iemand buiten is die me opwacht. Op zo'n moment kies ik er voor om binnen te blijven en dan zou de hond niet uitgelaten worden."

Zoals hierboven benoemd kan in sommige gevallen niet worden voorzien in de basisbehoeftes van de hond zoals: lichamelijke beweging en verzorging wanneer een veteraan zelfstandig woont.

Pup

De categorie 'Pup' heeft relatief veel negatieve labels ontvangen van de respondenten, namelijk 34. Het aantal positieve labels binnen deze categorie is 14. De grote hoeveelheid negatieve labels binnen deze categorie kan aanduiden dat het inzetten van pups bij het thuis opleiden van een veteranenhond door de veteraan zelf, door velen als negatief wordt gezien.

In het geval van mensen die hun eigen hulphond trainen, komt het vaak voor dat ze niet inzien dat de hond die zij gekozen hebben ongeschikt is voor het werk als hulphond. Het waarnemen of interpreteren van angst en agressie, wat de hond ongeschikt maakt, gebeurt vaak niet of op de verkeerde manier. Als voorbeeld wordt agressie gezien als het beschermen van de eigenaar.

Puppytesten staan er om bekend dat ze volwassen gedrag slecht voorspellen. In een puppytest komt wel naar voren of de pup wil samenwerken of zelfstandig is, maar door de ervaringen die honden in hun leven meemaken kan er nog veel veranderen (Hondendeskundige 2). Je kunt aan de hand van de resultaten van een puppytest, niet met zekerheid zeggen dat de pup later over de gewenste eigenschappen voor het werk als veteranenhond zal beschikken.

Honden moeten een gemiddelde leeftijd van 14 maanden hebben bereikt, voordat ze 'schoolrijp' zijn en deel kunnen nemen aan een opleiding tot veteranenhond (KNGF, 2015^b). In de eerste 14 maanden van het leven van de hond is het van belang dat de hond een stabiele omgeving heeft om op te groeien. De pups moeten nog gesocialiseerd worden en dat kost veel tijd en moeite. Voor een pup is een veteraan met een PTSS niet de meest ideale en stabiele eigenaar en juist in die eerste jaren is dat extra belangrijk (Hondendeskundige 3).

De socialisatieperiode is een periode waarin de hond relevant gedrag (acties en reacties) ontwikkelt ten opzichte van een diversiteit aan externe prikkels (Craen de, z.j.). De eerste socialisatieperiode begint wanneer de pup 3 weken oud is tot en met 7 weken. Daarna heb je van 7 weken tot en met 12 weken de omgevingsgerichte socialisatieperiode en tevens de eerste periode waarin angst sterk inwerkt. De tweede periode waarin angst inwerkt is van 6 maanden tot 14 maanden. Jonge honden moeten op een rustige wijze met deze prikkels in aanraking gebracht worden, anders raakt de hond overprikkeld en dit heeft een averechts effect op de ontwikkeling. Het is belangrijk om een begeleidende positie in te nemen tijdens deze periode en de hond te belonen voor gewenst gedrag en ongewenst gedrag om te buigen naar gewenst gedrag maanden (Craen de, z.j.). Veteranen met een PTSS zullen niet ten alle tijden in staat zijn om de hond op een juiste manier te begeleiden tijdens dit proces. Wanneer de veteraan met de pup alleen is in een situatie waarbij hij de pup zou moeten belonen of corrigeren en hij of zij is daar op dat moment niet toe in staat, zal dit verwarring kunnen scheppen bij de pup en daarmee het leerproces kunnen vertragen.

Begeleiding

De hond mag niet gedwongen worden in situaties waar hij angstig van wordt en dingen die de hond fysiek en/of mentaal niet aankan, moeten ook niet van hem worden verlangd (Hondendeskundige 3). "Het trainen van de hond is zoals eerder benoemd, een beroep. Dat moet allemaal nauwkeurig worden afgestemd. Deskundige trainers weten hoe je een hond op een hele diervriendelijke manier kunt trainen" (prof. dr. M.J. Enders-Slegers). Zonder de juiste begeleiding zou de hond overbelast kunnen raken.

3.3.2 Deelvraag knelpunten B;

Welke knelpunten kunnen er ontstaan voor de veteraan met een PTSS, veroorzaakt door de hond, wanneer zij zelf hun hond opleiden?

De volgende categorieën zijn gebruikt om bovenstaande deelvraag te beantwoorden:

Thuis opleiden, Herbelevingen en Triggers, Pup, omgeving en Begeleiding.

Thuis opleiden

Zoals eerder benoemd heeft de categorie 'Thuis opleiden' een score van -24 + 8 behaald. Hieronder is aan de hand van de genoemde labels binnen deze categorie nader uitgelegd waarom het positief of negatief kan zijn voor de veteraan om zelf thuis een veteranenhond op te leiden.

Het duurt vaak lang voordat een veteraan hulp zoekt en daarbij de juiste zorg krijgt. Het is een traject met veel frustraties en teleurstellingen waarbij het opleiden van een eigen veteranenhond een extra belasting kan vormen voor de veteraan (Sr. adviseurs MGGZ). Hoewel de symptomen het dagelijks leven van een veteraan erg kunnen belemmeren, kwam in een onderzoek van Hoge, Castro, Messer, McGurk, Cotting en Koffman (2004) naar voren dat maar 38 tot 45 procent van de militairen met een psychische stoornis hulp zocht en in een onderzoek van Fikretoglu, Guay, Pedlar en Brunet (2008) ontving een derde van de veteranen met een psychische stoornis therapie.

Bij het inzetten van een veteranenhond zullen veteranen een band opbouwen met de hond, waarbij je niet kunt zeggen of dit op de juiste manier zal gaan (Sr. adviseurs MGGZ). De hond kan een verlengstuk worden, een noodzakelijk element om bij je te hebben. Hierin schuilt het risico dat iemand compleet onthand is zonder de hond. Ook kan het zo zijn dat mensen niet meer aan hun verdere herstel willen werken omdat de hond er is. De veteraan kan hierdoor dieper in een isolement raken en stoppen met therapie (Sr. adviseurs MGGZ).

Herbelevingen en Triggers

Zoals eerder benoemd heeft de categorie 'Triggers' betrekking op alles rondom de aanzet van een herbeleving bij een veteraan. Als onderdeel van deelvraag 4.2.1 is uitgelegd wat voor invloed triggers kunnen hebben op een veteranenhond wanneer deze opgeleid wordt door de veteraan. In dit onderdeel wordt uitgelegd wat deze triggers betekenen voor de veteraan zelf wanneer hij of zij een veteranenhond zou opleiden.

Onbekende en bekende geluiden en geuren zijn vaak veel voorkomende triggers voor een veteraan. Dit kunnen dagelijkse geluiden zijn zoals het dichtslaan van een prullenbak of het gerinkel van een glasbak, maar ook de geur van een vuurkorf kan al een trigger zijn voor een herbeleving (Veteraan 2). Onder dagelijkse geluiden valt ook het blaffen van een hond. Het is afhankelijk van verschillende factoren of dit geluid een trigger is voor de veteraan, zoals het hebben van een huishond en de ervaring met honden. Daarnaast speelt ook de setting een rol. Veteraan 1 gaf het volgende voorbeeld; "Als de hond gewoon naast me zou zitten en blaft, dan wil hij waarschijnlijk aandacht. Maar als we zouden liggen te slapen en hij gaat naar de deur kijken en begint dan te blaffen, dan denk ik direct dat er iemand achter de deur staat. Honden hebben tenslotte een veel intensiever gehoor en zicht." Een hond blijft een hond, daarom zouden zowel opgeleide honden als honden die nog in opleiding zijn bij de veteraan deze reactie kunnen geven.

Pup en omgeving

De categorie 'Pup' heeft relatief veel negatieve labels ontvangen van de respondenten, namelijk 34. Het aantal positieve labels binnen deze categorie is 14. De grote hoeveelheid negatieve labels binnen deze categorie kan aangeven dat het inzetten van pups bij het thuis opleiden van een veteranenhond door de veteraan zelf, door velen negatief wordt gezien.

Zoals benoemd onder de categorie 'thuis opleiden' heeft een veteraan met een PTSS veel te maken met frustratie. Veteranen zijn ertoe opgeleid om te plannen en taken snel uit te voeren (Sr. adviseurs MGGZ). Stel dat een pup nog zindelijk gemaakt zou moeten worden wanneer deze bij de veteraan geplaatst wordt, dan zou dit frustratie kunnen opwekken (Veteraan 2).

Frustratie is menselijk, maar bij een veteraan met een PTSS is het heftiger en bijna niet onder controle te krijgen (Veteraan 2), juist omdat al zoveel dingen in het leven van de veteraan niet lukken en frustratie geven (Sr. adviseurs MGGZ).

Ook een zindelijke pup die de basiscommando's beheerst kan knelpunten veroorzaken voor de veteraan. Wanneer de veteraan met de pup de straat op zou gaan, is er namelijk een grote kans dat dit de aandacht van mensen trekt. Mensen komen snel op een schattige pup af en dat is precies de aandacht die een veteraan met een PTSS niet wil. Daarnaast zal een pup een minder vertrouwd en veilig gevoel geven wanneer je ermee over straat loopt (Veteraan 1).

Begeleiding

De categorie 'Begeleiding' heeft een hoog aantal labels gescoord. Zoals in de bovenstaande *Tabel 1* te zien is, is er 11 keer negatief gescoord en 23 keer positief. Zo zijn er negatieve labels die beschrijven waarom begeleiding voor veteranen moeilijk zou kunnen zijn, bijvoorbeeld begeleiding aan huis. Een Posttraumatische stressstoornis bij veteranen heeft het wantrouwen van andere mensen tot gevolg, met name vreemde mensen;

"Zodra wij uit het vliegtuig stappen en hier weer op Nederlandse bodem komen, dan is alles anders. Een normale straat waar je altijd jaren hebt gelopen en gespeeld, is niet meer veilig. Ik ben nu zover in een stadion dat ik het heb geaccepteerd, maar je had mij tien jaar geleden niet hoeven vragen. Voor iemand waarbij PTSS geconstateerd wordt kan het een heel onveilig gevoel geven als er nog iemand extra bij loopt als begeleider voor de hond" (Veteraan 2).

'Mijn huis is echt mijn veilige bubbel en daar wil ik liever geen vreemde mensen in hebben' (Veteraan 1).

Bovenstaande uitspraken geven duidelijk weer dat begeleiding thuis lastig kan zijn voor de veteraan. Het is persoonsafhankelijk of er een klik is met de begeleiding en ook eventuele militaire dienst ervaring is belangrijk voor de veteraan. Veteranen praten kort en krachtig en hebben geen zin om alles uit te leggen (veteraan 2). Desondanks is het voor de respondenten duidelijk dat wanneer een hond thuis opgeleid zou worden door de veteraan, goede begeleiding noodzakelijk is. "Het is een beroep om een hond op te leiden, daar moet iemand in getraind zijn en daar heb je ervaring voor nodig" (Sr. adviseurs MGGZ). Wanneer de veteraan geen ervaring heeft in het opleiden van honden, is het onmogelijk om dit alleen te doen.

Tijdens het opleiden van een veteranen hond zit de veteraan in een leerfase. Tijdens deze leerfase zal de hond leren om te gaan met de symptomen van de veteraan en zal de veteraan leren zijn of haar hond aan te sturen. Om de hond op een juiste manier te kunnen leren wat hij moet doen wanneer zijn baas een herbeleving of een nachtmerrie heeft, moet er een soort therapeutische setting gecreëerd worden. De professionele hondentrainer kan geconfronteerd worden met een veteraan die daadwerkelijk een herbeleving krijgt. Deze hondentrainer is vaak niet opgeleid als therapeut voor mensen en zou daardoor controle over de situatie kunnen verliezen (Sr. adviseurs MGGZ). Een dergelijke situatie kan voor de veteraan, de begeleiding en de hond een knelpunt veroorzaken.

3.4 Deelconclusie knelpunten

Het opleiden van een hond kan een extra belasting zijn voor een veteraan met een PTSS. Eén van de symptomen van een PTSS is het hebben van een verstoord dag- en nachtritme. De basisbehoeften van de hond kunnen hieronder lijden. De veteraan is bijvoorbeeld niet altijd in staat om te voorzien in de basisbehoeften van de hond zoals: lichamelijke beweging en verzorging. Herbelevingen van het trauma dat de PTSS heeft veroorzaakt is één van de meest voorkomende symptomen van een PTSS. Herbeleving kunnen de hond in gevaar brengen en daarnaast is een veteraan tijdens een herbeleving niet in staat om de hond te begeleiden. PTSS gaat bovendien gepaard met secundaire symptomen

zoals alcohol en drugs gebruik, wat de hond kan schaden en de opleiding tot veteranenhond kan bemoeilijken. Met name een hond met een leeftijd tot 14 maanden kan lijden onder de bovengenoemde klachten. Een jonge hond maakt namelijk tijdens de leeftijdsfasen tot 14 maanden socialisatieperiodes door die gepaard gaan met angstfasen, waarin de hond extra gevoelig is voor het overnemen van emoties van de eigenaar en dit kan de ontwikkeling tot een stabiele hond schaden. De veteraan kan door de PTSS ook getriggerd worden door de hond. De hond kan op zichzelf namelijk een trigger zijn, wanneer de veteraan een traumatische ervaring heeft meegemaakt in een oorlogsgebied waarbij een hond betrokken is geweest. Daarnaast vergt het trainen van een hond veel geduld en veteranen zijn gewend om taken snel uit te voeren. Wanneer het trainen niet snel verloopt en gepaard gaat met teleurstelling kan het trainen van een hond een extra belasting worden voor de veteraan. Een ongetrainde hond zorgt in dit geval voor mee frustraties. De veteraan kan de hond ook als verlengstuk van zichzelf gaan zien met als gevolg dat dit het herstel van de PTSS belemmert, omdat de veteraan niet meer bereid is om deel te nemen aan andere activiteiten om het herstel van de PTSS te bevorderen.

3.5 Deelvragen – Oplossingen

Tijdens de interviews is er uitgebreid gesproken over alle knelpunten die kunnen ontstaan voor de honden en voor de veteranen, wanneer veteranen zelf hun veteranenhond opleiden. Door de kwalitatieve aard van de interviews is echter ook uitgeweken naar eventuele mogelijkheden om de knelpunten op te lossen. Deelvraag 1.2.3. A *‘Wat zijn oplossingen voor de knelpunten die ontstaan voor de hond, veroorzaakt door de veteraan met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?’* en deelvraag 1.2.3. B *‘Wat zijn oplossingen voor de knelpunten die ontstaan voor de veteraan met een PTSS, veroorzaakt door de hond, wanneer zij zelf hun hond opleiden?’* worden in dit hoofdstuk beantwoord aan de hand van de categorieën uit Tabel 1.

3.5.1 Deelvraag oplossingen A;

Wat zijn oplossingen voor de knelpunten die ontstaan voor de hond, veroorzaakt door de veteraan met een PTSS, wanneer zij zelf hun hond opleiden?

De volgende categorieën zijn gebruikt om bovenstaande deelvraag te beantwoorden; thuis opleiden, symptomen en fasen PTSS, herbelevingen en triggers, omgeving, pup en begeleiding.

Thuis opleiden

Het thuis opleiden van de veteranenhond door de veteraan zelf heeft als voordeel dat de hond de persoonlijke karaktereigenschappen van de veteraan leert kennen en daarop kan worden getraind (hondendeskundige 1). Onder het kopje ‘Thuis opleiden’ bij 3.3.1 Deelvraag knelpunten A, staat benoemd dat bepaalde situaties, zoals herbelevingen, erg heftig zijn voor een hond, met name wanneer de hond nog ongetraind is (hondendeskundige 1). Voor honden is controle en voorspelbaarheid erg belangrijk. Wanneer de hond weet wat er kan gaan gebeuren en daarop kan anticiperen, is hij minder snel bang dan wanneer hij niet weet wat hem te wachten staat (Bladder, 2015). Wanneer het gedrag van de veteraan er vooraf bij de training van de hond ingeslepen is, zal de hond daar niet bang voor zijn. Op deze manier zal het welzijn van de hond op geen enkele wijze ‘At risk’ zijn (prof. dr. M.J. Enders-Slegers).

Symptomen en fasen PTSS

Zoals benoemd staat onder het kopje ‘Symptomen PTSS’ bij onderdeel 3.3.1 Deelvraag knelpunten A, kan door middel van een vragenlijst een inschatting worden gemaakt over het verloop van de PTSS van de veteraan (Sr. adviseurs MGGZ). Het zal nooit een garantie geven over hoe de stoornis zich zal gaan ontwikkelen, maar de inschatting kan gebruikt worden bij het trainen van de veteranenhond.

Herbelevingen en triggers

De herbelevingen van een veteraan en de triggers die aanzetten tot een herbeleving, zullen een knelpunt kunnen vormen tijdens het thuis opleiden van de veteranenhond. Het is belangrijk dat de hond voorbereid wordt op de gedragingen die een veteraan tijdens een herbeleving laat zien, zoals hierboven onder 'Thuis opleiden' is benoemd door Prof. Dr. M.J. Enders-Slegers.

Omgeving

Zoals vermeld bij de knelpunten kan vermijding van het trauma bij veteranen met een PTSS leiden tot het uitstellen van het slapengaan, omdat de veteraan het risico niet wil lopen om nachtmerries te krijgen. Het dag- en nachtritme raakt hierdoor verstoord, waardoor de veteraan onder andere het contact met andere mensen kan verliezen (Sr. adviseurs MGGZ). Het maakt een verschil of iemand een gezin of een relatie heeft of dat de veteraan alleen is, want dan kan er een oogje in het zeil gehouden worden (Honddeskundige 1) en kan het gezin of de partner van de veteraan, op het moment dat de veteraan het niet kan, in de behoefte van de hond voorzien. Dus de aanwezigheid van essentiële anderen, gedurende een groot deel van de dag en de nacht is belangrijk (Sr. adviseurs MGGZ).

Pup

Het is belangrijk dat er bij het kiezen van een hond een professional mee gaat, die weet op basis van welke aspecten de hond uitgekozen moet worden. De kans dat geselecteerde pups uiteindelijk de opleiding halen is groter dan van niet geteste pups (Honddeskundige 3). Veel mensen zijn geneigd om de schattige, onhandige of de opdringerigste hond te kiezen, maar waarschijnlijk zijn deze types niet geschikt voor het werk als veteranenhond. Door de ondersteuning van een professional kunnen problemen vaak in het beginstadium ontdekt worden, voordat ze uiteindelijk uitgroeien tot een groot probleem.

Het is voor honden die opgeleid gaan worden tot veteranenhond tevens belangrijk dat ze in een goede gezondheid verkeren. De genetische geschiedenis van de ouderdieren speelt daarbij een rol. Er zijn namelijk rassen die lijden aan erfelijke aandoeningen en om die reden ongeschikt zijn. Het is daarom van belang dat de honden voordat ze beginnen aan een opleiding een medische test ondergaan (KNGF, 2015^c).

Sommige rassen hebben sterke rasgebonden karaktereigenschappen. Bij het zoeken van een geschikte hond is het belangrijk om in ogenschouw te nemen waar de hond voor gefokt is, zoals het vangen van ratten of het hoeden van een kudde vee. De hond moet aanleg hebben voor het werk als veteranenhond (Honddeskundige 2). Er zijn rassen die veelal worden ingezet als hulphond, omdat de oorspronkelijke taken van deze rassen wel aansluiten bij de taken die ze moeten verrichten. Golden Retrievers en Labrador Retrievers zijn de meeste gebruikte rassen voor de opleiding tot hulphond (Verhoef, 1999).

Je kan een potentiële hulphond niet selecteren aan de hand van het ras. Honden worden geselecteerd op het karakter en de karakters van de bovengenoemde rassen komen vaker in aanmerking. Dit sluit echter niet uit dat andere rassen niet succesvol een opleiding tot hulphond kunnen afronden. In het geval van een veteranenhond moet de hond beschikken over een stabiel karakter en een bepaalde mate van zelfstandigheid om zijn taken uit te voeren. Het moet een onverstoorbare hond zijn die niet in paniek raakt in onbekende situaties. Mocht de hond schrikken in een onbekende situatie dan speelt zijn herstellervermogen een belangrijke rol bij de selectie (Honddeskundige 1).

De match of de klik tussen de hond en zijn toekomstige handler is van essentieel belang. Hierbij wordt gelet op het karakter van de handler en de hond. Ook wordt er gekeken of de werkvraag van de handler aansluit bij het werkaanbod van de hond. Het zoeken naar een match

tussen een veteraan en een hond is een heel proces, waarbij de hond wordt opgeleid voor het uitvoeren van specifieke taken, voor een specifiek individu. Mens en dier moeten zo nauwkeurig mogelijk op elkaar worden afgestemd (prof. Dr. M.J. Enders-Slegers). Het is van belang dat dit proces door deskundigen wordt uitgevoerd. Mensen die weten hoe je honden op een diervriendelijke manier kunt trainen, maar die ook de kenmerken van de veteraan kennen en dus weten waar ze in de training rekening mee moeten houden (prof. dr. M.J. Enders-Slegers).

Begeleiding

Het trainen van de hond is zoals eerder benoemd bij 3.3.1 deelvragen knelpunten A, een beroep. Dit moet gedaan worden door deskundige trainers die weten hoe je een hond op een hele diervriendelijke manier kunt trainen (prof. dr. M.J. Enders-Slegers) en die weten waar de grenzen liggen. Het is erg belangrijk dat de grenzen van de hond gerespecteerd worden (Hondendeskundige 3).

Daarnaast is voor het waarborgen van het welzijn na het afronden van de opleiding nazorg, in de vorm van controles door de begeleidende organisatie, erg belangrijk (Hondendeskundige 1)

3.5.2 Deelvraag oplossingen B;

Wat zijn oplossingen voor de knelpunten die ontstaan voor de veteraan met een PTSS, veroorzaakt door de hond, wanneer zij zelf hun hond opleiden?

De volgende categorieën zijn gebruikt om bovenstaande deelvraag te beantwoorden:

Thuis opleiden, Herbelevingen en triggers, Pup en omgeving en Begeleiding.

Thuis opleiden

Voordat het thuis opleiden van de veteranenhond überhaupt kan beginnen, is de eerste stap voor een veteraan met een PTSS de acceptatie van zijn of haar problemen. Het gaat erom dat de veteraan accepteert dat hij of zij hulp nodig heeft, of dat nou van een mens of van een hond is (Sr. adviseurs MGGZ).

Voor het thuis opleiden is het belangrijk dat de persoon beschikt over leervermogen en moet kunnen leren van zijn of haar fouten en daarbij openstaan voor feedback (Hondendeskundige 2). De veteraan moet zich daarnaast voor lange tijd kunnen vastleggen, hulp accepteren en vragen waar nodig, compassie voor de hond op kunnen brengen, een zekere discipline hebben om iedere dag met de hond bezig te zijn en offers te kunnen maken voor het welzijn van een ander (Hondendeskundige 3).

herbelevingen en triggers

Het bespreken van de herbelevingen en de triggers die aanzetten tot een herbeleving met de begeleiding is belangrijk tijdens het opleiden van de veteranenhond (hondendeskundige 2). Op deze manier kan beter getraind worden op bepaalde triggers en situaties en kan de begeleiding inspelen op deze triggers.

Pup en omgeving

In 3.3.2 Deelvraag knelpunten B 'pup' wordt gesproken over frustratie bij de veteraan door de onzindelijkheid van een pup. Frustratie kan bij een veteraan met een PTSS hoog oplopen en heftig worden (Veteraan 2). Om onnodige frustraties en de daarbij horende gedragingen te voorkomen, is het wellicht noodzakelijk een jonge hond eerst zindelijk te maken voordat het geplaatst wordt bij de veteraan.

Begeleiding

Onder het kopje 'begeleiding' bij 3.3.2 Deelvraag knelpunten B staat uitgelegd dat de begeleiding geconfronteerd kan worden met een veteraan die daadwerkelijk een herbeleving krijgt, wanneer tijdens de training een therapeutische setting moet worden gecreëerd om de hond een taak aan te leren. De desbetreffende begeleiding is vaak niet opgeleid als therapeut voor mensen en zou daardoor controle over de situatie kunnen verliezen (Sr. adviseurs MGGZ). Het is daarom van belang dat de deskundige die de veteraan en zijn hond in opleiding gaat begeleiden, voorafgaand aan het traject heeft geleerd om te gaan met een veteraan met een PTSS en de symptomen van PTSS, wellicht door middel van een cursus.

Overkoepelende oplossing - buddyproject

Een project om honden op jongere leeftijd bij veteranen te plaatsen, is iets wat wellicht een uitkomst zou kunnen bieden. Het gaat dan om veteranen zonder psychische problemen, maar wel met de karaktereigenschappen van een gemiddelde militair/veteraan.

De begeleiding die er nu voor veteranen is, bestaat onder andere uit een groot buddysupport netwerk in Nederland van oud-militairen of in actieve-dienst zijnde militairen, die zich beschikbaar stellen voor militairen/veteranen die het moeilijk hebben. Mogelijk zijn er buddy's die als gastgezin zouden willen fungeren voor potentiële veteranenhonden. De hond draait dan al mee in het dagelijks leven van een gezin en maakt tegelijkertijd kennis met bepaald stereotype gedrag van een veteraan. Ook zou de buddy een rol kunnen spelen bij de opleiding van de veteranenhond. De veteraan met een PTSS heeft al een relatie met de buddy waardoor het wantrouwen naar 'vreemde' mensen geen knelpunt vormt. De hond leert eventueel zijn toekomstige baasje alvast kennen, wat een extra vertrouwensband zou kunnen scheppen (Hondendeskundige 1).

3.6 Deelconclusie oplossingen

De eerste stap voor de veteraan is acceptatie van de posttraumatische stressstoornis. Een van de kenmerken van een veteraan met een PTSS is dat frustratie hoog op kan lopen. Onnodige frustratie tijdens het thuis opleiden kan voorkomen worden door de hond niet te plaatsen voor een leeftijd van 14 maanden. De hond is op deze leeftijd zinnelijk en beheerst de algemene gehoorzaamheidscommando's. Het is daarnaast belangrijk dat er het merendeel van de dag andere mensen aanwezig zijn, zodat de hond ook in zijn behoeftes kan worden voorzien wanneer de veteraan hiertoe niet in staat is.

Een ander kenmerk van een veteraan met een PTSS zijn de herbelevingen. Om de veiligheid van de hond, de veteraan en de begeleiding te waarborgen tijdens de thuistraining, zal de begeleiding door middel van een cursus moeten leren hoe te handelen wanneer de veteraan een herbeleving heeft.

Voor de hond is het belangrijk dat de hond door middel van trainingen voorbereid is op de symptomen van een PTSS. Op deze manier zal het welzijn beter gewaarborgd blijven.

De hond die door de veteraan zal worden opgeleid tot veteranenhond, zal gezond moeten zijn en zal uitgezocht moeten worden onder begeleiding van een deskundige. Tevens zal de deskundige erop moeten toezien dat de hond niet overbelast raakt en op de juiste manier getraind wordt.

Voor een pup die nog gesocialiseerd moet worden, is een veteraan met een PTSS niet de ideale eigenaar. Een overkoepelende oplossing voor het thuis opleiden van een veteranenhond door de veteraan zelf zou het buddyproject kunnen zijn. Door de mogelijkheid om een pup eerst bij een buddy zonder een PTSS te plaatsen, kan de pup wennen aan de kenmerken van een veteraan, zonder daarbij de knelpunten van de PTSS te ervaren.

4. Conclusie

In dit onderzoek is naar voren gekomen dat de plaatsing van een ongetrainde, voornamelijk jonge hond een frustrerende en stress verhogende werking kan hebben op een veteraan met een PTSS. Het trainen van een hond kan een extra belasting zijn voor een veteraan. Door honden het eerste jaar van hun leven op te laten groeien bij een buddy, kan de hond in een stabiele omgeving opgroeien en tegelijkertijd wennen aan de kenmerken van een veteraan. De hond is dan zindelijk voor de plaatsing bij de veteraan met een PTSS en beheerst de basiscommando's. Ook wordt de negatieve impact van de symptomen van een PTSS op de hond gereduceerd.

Een veteraan met een PTSS is niet ten allen tijde in staat om te voorzien in de basisbehoeften van de hond. De partner van een veteraan met een PTSS kan ondersteuning bieden bij de verzorging en opleiding van de hond. Hierbij is het van belang dat de relatie 'gezond' is. De aanwezigheid van anderen, voor een groot deel van de dag en nacht, is belangrijk om het welzijn van de hond te waarborgen. Daarnaast kunnen de symptomen van een PTSS, in combinatie met de secundaire klachten zoals middelengebruik, het welzijn van de hond aantasten.

Het trainen van een hulphond is een beroep. De hulphondentrainer die de veteraan moet begeleiden bij het opleiden van zijn eigen veteranenhond, is veelal geen therapeut voor mensen en heeft niet geleerd om mensen met een psychische stoornis te begeleiden. De begeleidende hulphondentrainer kan voorafgaand aan het werken met veteranen met een PTSS, een cursus volgen om te leren hoe hij/zij moet omgaan met de doelgroep.

Er is met dit onderzoek niet uitgesloten dat het trainen van een eigen veteranenhond voor een percentage van de veteranen wel een ondersteunende en welzijn verhogende werking zou kunnen hebben. Uit de resultaten van dit onderzoek is echter gebleken dat het thuis opleiden van de veteranenhond door de veteraan zelf, voor zowel de hond als voor de veteraan, een risicovol proces kan zijn, waarbij het welzijn van beide partijen niet optimaal gewaarborgd zal kunnen worden.

5. Discussie

Een aantal discussiepunten met betrekking tot het onderzoek zijn hieronder uitgewerkt.

5.1 Beperkt aantal kwalitatieve interviews

Tijdens het afnemen van de interviews hebben we een schat aan informatie tot ons mogen nemen. De kwalitatieve aard van de interviews heeft voor verrassende wendingen gezorgd, waaronder mogelijke oplossingen en problemen vanuit verschillende perspectieven. De hoeveelheid respondenten en de verworven literatuur was echter ontoereikend om een volledig beeld te krijgen voor dit onderzoek. Het werven van respondenten voor het onderzoek was niet eenvoudig. Met name het in contact komen met veteranen die openlijk over hun posttraumatische stressstoornis wilden praten, bleek een obstakel. Hoewel we veel kwalitatief goede informatie hebben kunnen verzamelen, is het niet gelukt om met de grotere hulphond organisaties in Nederland te kunnen praten. Dit zijn de organisaties die samenwerken met het Ministerie van Defensie en die onderzoek doen naar, onder andere, het inzetten van veteranenhonden en de effecten daarvan. De visie van deze organisaties, op met name het thuis opleiden van veteranenhonden, had een bijdrage kunnen leveren aan het onderzoek.

5.2 Label proces

Er is geen derde partij geweest die het verzamelen en verwerken van de data op een objectieve manier heeft gecontroleerd. Dit had een bijdrage kunnen leveren aan de betrouwbaarheid van het onderzoek.

5.3 Onderzoeksgebied

Sinds een aantal jaren worden veteranenhonden in Nederland ingezet voor de ondersteuning van veteranen met een posttraumatische stressstoornis. Ondanks dat dit in Amerika al veel langer wordt gedaan, is er weinig bekend over de effecten op veteranenhonden in zowel binnen- als buitenland. Het is daarom van belang dat er meer wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan naar het welzijn van de honden, wanneer deze worden ingezet voor deze vorm van dier-ondersteunende interventie.

In Nederland doen Stichting Hulphond en het KNGF wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van veteranenhonden. De resultaten van deze onderzoeken zijn niet openbaar toegankelijk, waardoor het niet mogelijk is geweest om de onderzoeksresultaten te vergelijken.

5.4 Veteranen en huisdieren

In Nederland leven bijna twee miljoen honden als huisdier (LICG, 2015). Behalve dat de honden ingezet worden voor allerlei taken, worden ze natuurlijk ook gewoon gehouden als gezelschapsdier. Ook sommige veteranen, met of zonder gezin, hebben honden als huisdier. Hoewel dit onderzoek toegespitst is op het welzijn van de hond wanneer deze wordt opgeleid door een veteraan met een PTSS, moet niet vergeten worden dat veel veteranen met een PTSS al dagelijks in contact staan met huisdieren. Het welzijn van deze huisdieren zal in de meeste gevallen gewoon gewaarborgd zijn en in de gevallen waar het welzijn niet gewaarborgd is, hoeft de veteraan met PTSS hier niet de oorzaak van te zijn. Er wordt in dit onderzoek daarom ook niet gesuggereerd dat het welzijn van de veteranenhonden in opleiding bij de veteraan thuis in alle gevallen geschaad zal worden, maar er moet rekening gehouden worden met alle mogelijke situaties om het welzijn van de hond en de veteraan zo goed mogelijk te kunnen waarborgen.

6. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan met betrekking tot dit onderzoek.

6.1 Vervolgonderzoek

Er wordt geadviseerd een vervolgonderzoek te doen naar het thuis opleiden van een veteranenhond door een veteraan met een PTSS, aangezien de tijd en de middelen tijdens dit onderzoek ontoereikend zijn geweest om voor de toekomst uit te sluiten dat veteranen hun eigen veteranenhond zouden kunnen opleiden. Onder bepaalde randvoorwaarden, zoals in samenwerking met een psycholoog, een professionele hulphondentrainer en of een buddy van defensie, zouden veteranen wellicht in staat kunnen zijn om hun eigen veteranenhond op te leiden. De moeilijkheid zit in de onvoorspelbaarheid van het verloop van een PTSS, waardoor het classificeren van de veteranen geen garanties geeft.

6.2 Pilot

Een pilot waarbij een veteraan zijn eigen veteranenhond thuis opleidt kan betrouwbare resultaten geven. De veteraan met een PTSS kan onder extra toezicht van een psycholoog en extra begeleiding van een hondenspecialiste, zijn of haar eigen veteranenhond opleiden. Met de pilot kan in de praktijk gekeken worden welke knelpunten ontstaan en of oplossingen voor de knelpunten het gewenste effecten hebben.

6.3 Aanbevelingen sector

Een verbetering in de samenwerking tussen hulphond organisaties met betrekking tot het uitwisselen van informatie, kan zorgen voor innovatie binnen dit vakgebied. Door innovatie kan de kwaliteit van het opleiden van de honden en de kwaliteit van het leven van de honden verbeterd worden. Daarnaast kunnen innovatie en het uitwisselen van informatie over bijvoorbeeld de effecten van veteranenhonden, bijdragen aan de erkenning van hulphonden door zorgverzekeraars. Wellicht kunnen hierdoor in de toekomst meer mogelijkheden ontstaan voor zorgverzekeraars om hulphonden te vergoeden, waardoor meer mensen met een hulpvraag geholpen kunnen met een hulphond.

Literatuur

- AAIZO (2013^a). Effect relatie mens dier. Gevonden op 17 augustus, 2015, op <http://www.aaizoo.nl/nieuws>
- AAIZOO (2013^b). Eerste Europese leerstoel in Nederland over bijdrage dier aan zorg en welzijn mens. Gevonden op 22 augustus, 2015, op <http://www.aaizoo.nl/nieuws>
- Adams, C.L., Burrows, K.E. & Millman (2008). Factors affecting behavior and welfare of service dogs for children with Autism Spectrum Disorder. Gevonden op 5 april, 2015, op <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18444026>
- Algra, G. (2006). Dieren in de oorlog. Gevonden op 21 maart, 2015, op <http://wereldoorlog1418.nl/dieren/index.html>
- AMC (2015). Diagnostische criteria voor posttraumatische stressstoornis volgens de DSM-5. Gevonden op 2 maart, 2015 op <https://www.amc.nl/web/AMC-website/PTSS/Wat-zijn-de-symptomen/DSM5-Criteria.htm>
- Assistance Dogs International(2015^a). ADEu-Europe. Gevonden op 16 maart, 2015, op <http://www.assistedogsinternational.org/regional-chapters/europe-adeu/>
- Assistance Dogs International(2015^b). Home. Gevonden op 28 maart, 2015, op <http://www.assistedogsinternational.org/>
- Assistance Dogs International (2015^c). Home. Gevonden op 2 maart, 2015, op <http://www.assistedogsinternational.org/>
- Assistance Dogs International (2014). STDSÐICS. Gevonden op 31 augustus, 2015, op http://www.assistedogsinternational.org/wp-content/uploads/2012/03/ADI_MINIMUM_STANDARDSETHICS_08-2014.pdf
- Avrm (2014^{ade}). Cheque voor PTSS Hulphonden van oud-IGK. Gevonden op 31 augustus, 2015, op <http://www.avrm.nl/tag/hulphond-nederland/>
- Avrm (2014^b). Defesie steunt veteranenhonden. Gevonden op 31 augustus, 2015, op <http://www.avrm.nl/tag/hulphond-nederland/>
- Avrm (z.j.^c). Handboek Veteraan. Gevonden op 9 september, 2015, op http://www.avrm.nl/wp-content/uploads/2015/03/2014-11-03_Handboek-2014.pdf
- Beetz, Uvnäs-Moberg, Julius & Kotrschal (2012). Psychosocial and Psychophysiological Effects of Human-Animal Interactions: The Possible role of oxytocin. Gevonden op 2 maart, 2015, op <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3408111/>
- Bladder, M. (2015). Weet jij waarom de lijn van je hond zo belangrijk is. Gevonden op 2 september, 2015, op <http://www.moniquebladder.nl/blog/2015/07/24/lijn-hond/>
- Basis, de (2015). Buddyhond. Gevonden op 18 augustus, 2015, op <http://www.de-basis.nl/diensten/buddyhond.aspx>

Bouwer, E. (2014). Defensie betaald hulphonden voor veteranen: “Heel fijn kerstcadeau” zegt stichting Herpen. Gevonden op 10 augustus, 2015, op <http://www.omroepbrabant.nl/?news/222140362/Defensie+betaalt+hulphonden+voor+veteranen+Heel+fijn+kerstcadeau+zegt+stichting+in+Herpen++++.aspx>

Bowling, U.B. & Sherman, M.D. (2008). Welcoming Them Home: Supporting Service Members and Their Families in Navigating the Tasks of Reintegration. *Professional Psychology: Research and Practice*, 39, 451–458.

BultersMekke (2015^a). Training op maat. Gevonden op 7 mei, 2015, op <http://www.bultersmekke.nl/styled-13/styled-20/styled-21/index.html>

BultersMekke (2015^b). Onze visie. Gevonden op 14 september, 2015, op <http://www.bultersmekke.nl/onze-visie>

BultersMekke (2015^{cd}). Hoe werkt het teamcoachingsprogramma. Gevonden op 14 september, 2015, op <http://www.bultersmekke.nl/hulphonden/hoe-werkt-het.html>

BultersMekke (2015^{efgh}). Assistentiehonden. Gevonden op 14 september, 2015, op <http://www.bultersmekke.nl/index.html>

Centrum45 (2015). Veteranen. Gevonden op 16 april, 2015, op <http://www.centrum45.nl/nl/voor-wie/veteranen>

Click (2015^c). Training. Gevonden op 18 augustus, 2015, op <http://www.de-click.nl/training.html>

Click (2015^{ab}). Teamtraining. Gevonden op 14 september, 2015, op <http://www.de-click.nl/teamtraining.html>

Craen, de (z.j.) DOGMA’S in de hondenwereld. Gevonden op 1 september, 2015, op <http://www.bdc-hondengedrag.nl/images/OHdec2014.pdf>

Defensie (2015^a). Honden bij defensie. Gevonden op 1 maart, 2015, op <http://www.defensie.nl/onderwerpen/honden>

Defensie (2014^b). Defensie steunt veteranenhonden. Gevonden op 13 september, 2015, op <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2014/12/24/defensie-steunt-veteranenhonden>

Defensie (2015^c). Landelijk zorgsysteem veteranen, wie zijn veteraan? Gevonden op 30 augustus, 2015, op <http://www.lzv-groep.nl/>

Defensie (2015de). Hulphonden voor veteranen. Gevonden op 1 maart, 2015, op <http://www.defensie.nl/onderwerpen/honden/inhoud/hulphonden-voor-veteranen>

Deviant (2007). Psychiatrische hulphonden (Psychiatric service dogs). Gevonden op 10 maart, 2015, op <http://tijdschriftdeviant.nl/teksten/053art03.pdf>

Elements BEHAVIORAL HEALTH (2015). Animal therapy is making strides in the treatment of Post Traumatic Stress Disorder. Gevonden op 11 maart, 2015, op <http://www.elementsbehavioralhealth.com/trauma-ptsd/animal-therapy-ptsd-treatment/>

Ememo (2015). Dissociatieve stoornissen. Gevonden op 25 maart, 2015, op <http://www.ememo.nl/PTSS1.html>

Engelhard, I.M. (2007). Deployment-related stress and trauma in Dutch soldiers returning from Iraq, Gevonden op 16 april, 2015, op <http://bjp.rcpsych.org/content/191/2/140>

Fikretoglu, D., Guay, S., Pedlar, D. & Brunet, A. (2008). Twelve Month Use of Mental Health Services in a Nationally Representative, Active Military Sample. *Medical Care*, 46, 217-223.

Forster, E.S. (1941). "Dogs in Ancient Warfare" Greece & Rome, pp 114-117 Cambridge University press op <http://www.jstor.org/discover/10.2307/641375?sid=21106237236723&uid=2129&uid=2&uid=3738736&uid=70&uid=4>

GGZ Noord-Holland-Noord (2015). Posttraumatische stressstoornis. Gevonden op 2 maart, 2015, op <http://www.ggz-nhn.nl/nl/sites/intranet-home/algemene-paginas/sites-ziektebeelden/posttraumatische-stress-stoornis.html>

GKV, (2015). PTSS/(NA)Zorg. Gevonden op 25 juli 2015, op http://militairen.gkv.nl/?page_id=40
Guéguen, N & Cicotti, S (2008). "Domestic dogs as facilitators in Social Interaction: An evaluation of helping and courtship behaviors". Gevonden op 7 mei, 2015, op <https://books.google.nl/books?id=LpAxAgAAQBAJ&pg=PT206&lpg=PT206&dq=Gueguen+en+Ciccotti++hond&source=bl&o>

Groenkennisnet (2015). Definitie dierwelzijn. Gevonden op 2 april, 2015, op <http://www.groenkennisnet.nl/dierenwelzijnsweb/Pages/definitie-dierenwelzijn.aspx>

Hagen van der R, (z.j.). Verslag Seminar Animal Event 2013. Gevonden op 19 augustus, 2015, op <http://www.dogadvice.nl/cms/verslag-seminar-hondenprofessionals-animal-event-2013/>

Hoge, C.W., Castro, C.A., Messer, S.C., McGurk, D., Cotting, D.I. & Koffman, R.L. (2004). Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *The New England Journal of Medicine* 351, 13-21.

Hulphond (2014^a). Defensie doet toezegging vergoeding hulphonden voor veteranen. Gevonden op 25 maart, 2015, op <http://www.hulphond.nl/defensie-doet-toezegging-vergoeding-hulphonden-voor-veteranen/>

Hulphond (2015^{bceghi}). PTSS hulphond. Gevonden op 20 juni, 2015, op <http://www.hulphond.nl/hulphonden/PTSS-hulphond/>

Hulphond (z.j.^d). Factsheet hulphond Nederland. Gevonden op 1 september, 2015, op <http://www.hulphond.nl/wp-content/uploads/2014/05/Factsheet-HHN-mei-2014.pdf>

Hulphond (2012^f). Hulphond Nederland en Sterkliniek Dierenartsen BV; een efficiënte samenwerking. Gevonden op 18 september, 2015, op <http://spheres.crowfile.com/hulphond/content/pdf/2012-08-02%20Sterkliniek%20DA.pdf>

IAHAIO (2015). IAHAIO Board of Directors. Gevonden op 22 augustus, 2015, op <http://www.iahaio.org/new/index.php?display=board>

Jones, E. (2012) Shell shocked. Gevonden op 1 maart, 2015, op <http://www.apa.org/monitor/2012/06/shell-shocked.aspx>

Jones, E. & Wesley, S. (2005). *Shell Shock to PTSD*. East Sussex: Psychology press.

KNGF (2015^{abc}). Carriere van de hond. Gevonden op 18 augustus, 2015, op <http://www.geleidehond.nl/carriere-hond/>

Koninklijke Pit Pro Rege (2015^a). Overhandigd 5 veteranenhonden. Gevonden op 1 september, 2015, op http://www.prorege.net/pages/2015/54/artikel/125/hbs/Overhandiging_5_Veteranenhonden.html

Koninklijke Pit Pro Rege (2015^c). Productbeschrijving. Gevonden op 1 september, 2015, op <https://www.hulpvoorhonden.nl/product/folder-project-veteranenhond/>

Koninklijke PIT Pro Rege (2015^{bd}). Veteranenhond. Gevonden op 20 juni, 2015, op <https://www.hulpvoorhonden.nl/projecten/veteranenhond-2/>

LICG (2015). Hond. Gevonden op 22 september, 2015, op <http://www.licg.nl/8j/dieren/zoogdieren/hond-hondenrassen/hond.html>

LICG (2015). Ontwikkeling en socialisatie van de pup, Gevonden op 11 augustus, 2015, op <http://www.licg.nl/w8/praktisch/hond/puppyzaken/ontwikkeling-en-socialisatie-van-de-pup.html>

LZV (2015). Zorg voor veteranen partners en gezinnen. Gevonden op 31 augustus, 2015, op <http://www.lzv-groep.nl/>

Meg, D., Yount, R.A., & Lee, M.R. (2012). Service dog training program for treatment of posttraumatic stress in service members. Gevonden op 12 maart, 2015, op <http://www.warriorcanineconnection.org/wp-content/uploads/2014/05/AMEDD-Full-Journal-April-June-2012.pdf#page=65>

Najk (2015). Dierwelzijn: the big-five van vrijheden. Gevonden op 5 april, 2015, op <http://www.najk.nl/ondernemende-jongeren/nieuws/bndr/editie/bndr-september-2010-gezonde-dieren-gezonde-mensen/dierenwelzijn-de-big-five-van-vrijheden/>

Nationale Zorggids (2012). Hulphond Nederland geeft mensen kans hun eigen hulphond op te leiden. Gevonden op 1 september, 2015, op <http://www.nationalezorggids.nl/gehandicaptenzorg/nieuws/13059-hulphond-nederland-geeft-mensen-kans-eigen-hond-op-te-leiden.html>

NIMH (2015). What is Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD)?. Gevonden op 25 maart, 2015, op <http://www.nimh.nih.gov/health/topics/post-traumatic-stress-disorder-ptsd/index.shtml>

Open Universiteit (2015). Antrozoölogie. Gevonden op 22 augustus, 2015, op <https://www.ou.nl/web/psychologie/antrozoologie>

Pandzic, I. (z.j.). Animal-Assisted therapy and PTSD. Gevonden op 2 april, 2015, op <http://www.med.navy.mil/sites/nmcscd/nccosc/healthProfessionalsV2/reports/Documents/white-paper-animal-assisted-therapy-and-ptsd.pdf>

Rietveld, N. (2009). De gewetensvolle veteraan. Gevonden op 23 augustus, 2015, op https://pure.uvt.nl/portal/files/1162750/NatasjaRietveld_Eindversie_8-11-09.pdf

Rtlnieuws (2014). Defensie betaalt hulphonden PTSS-veteranen. Gevonden op 13 september, 2015, op <http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/defensie-betaalt-hulphonden-ptss-veteranen>

Schalke, W. (2011). Uitgezonden en Afgeschreven. Gevonden op 10 augustus, 2015, op <http://www.venvn-spv.nl/vakblad/sppdf/sp98/sp98-hoofd02.pdf>

Schok, M. (2013). Rugdekking van een buddyhond. Gevonden op 25 juli, 2015, op <http://www.cogis.nl/uploads/documents/656.pdf>

Service Dog Central (2014). The problems with owner-training. Gevonden op 17 juli, 2015, op <http://www.servicedogcentral.org/content/node/226>

Uvnäs-Moberg (2010). Role of oxytocin in human animal interaction. Gevonden op 21 maart, 2015, op <http://www.iahaio.org/files/conference2010stockholm.pdf>

Verhoef, E. (1999). *Golden Retriever*. Lisse: Zuid Boekproducties.

Veteranenhond (2015). John en Teddy. Gevonden op 11 augustus, 2015, op <http://www.veteranenhond.nl/het-verhaal-van/15/john-en-teddy>

Veteranenhuus (2013). Wat is toch een veteranenhond. Gevonden op 20 juni, 2015, op <https://www.facebook.com/HetVeteranenhuus/posts/219480851521743>

Veteraneninstituut (2014) Defensie zegt vergoeding hulphond voor veteranen toe. Gevonden op 31 augustus, 2015, op <http://www.veteraneninstituut.nl/defensie-zegt-vergoeding-hulphond-voor-veteranen-toe>

VN (z.j.) Nazorg defensie: niet laten schieten. Gevonden op 2 september, 2015, op <https://www.vn.nl/nazorg-defensie-niet-laten-schieten/>

Bijlage I Begripsbepaling

AAIZOO- Stichting Animal Assisted Interventions in de Zorg, Onderzoek en Onderwijs (AAIZOO, 2013)

ADL-hulphond- De afkorting ADL staat voor Activiteiten in het Dagelijks Leven. Een ADL-hond is getraind om iemand met een lichamelijke beperking te assisteren bij allerlei handelingen in het dagelijks leven. Zo kan deze hulphond deuren openen, een liftknop bedienen, het licht aandoen, kledingstukken uittrekken en dingen van de grond oprapen (BultersMekke, 2015^e)

Antrozoölogie- De studie van mens-dier interacties (Open Universiteit, 2015).

Assistance Dogs Europe – Assistance Dogs Europe is een onderdeel van Assistance Dogs International en zich bezighouden met het ondersteunen van hulphondorganisaties in Europa (ADI, 2015^a).

Assistance Dogs International, een coalitie van verschillende hulphondorganisaties zonder winstoogmerk. De doelstelling is het verbeteren van de opleidingen, plaatsingen en inzetten van hulphonden. Ook zetten zij zich in voor educatie over hulphonden voor vrijwilligers, medewerkers en de samenleving. Tevens zetten zij zich in voor de rechten van mensen met een beperking die vergezeld worden door een hulphond (ADI, 2015^b).

Fokprogramma- Een strategie om honden te fokken waarvan de kans groter is dat ze geschikt zijn om succesvol te worden ingezet als hulphond.

Blindengeleidehond- Blindengeleidehonden worden opgeleid om mensen met een visuele beperking veilig naar het gewenste doel te brengen. Met een blindengeleidehond kan men zich zelfstandig verplaatsen, obstakels vermijden en onafhankelijk en veilig aan het verkeer deelnemen. Daardoor loopt men vaak meer ontspannen en sneller dan met een stok. Naast al deze voordelen is een blindengeleidehond echter ook een trouwe kameraad die gezelschap biedt en de sociale contacten met anderen bevordert (BultersMekke, 2015^f).

Handler - Een veteraan die een combinatie vormt met een veteranenhond of een veteranenhond in opleiding.

Hypohond - Een diabetes assistentiehond wordt specifiek getraind in het tijdig signaleren en waarschuwen voor een aankomende probleemsituatie bij een té laag (hypo) bloedsuikerniveau door vroegtijdig te gaan blaffen, te huilen, te gapen of door de diabeet te gaan likken (BultersMekke, 2015^g).

Knelpunten – plaats waar de moeilijkheden voor veteranen en (potentiele) veteranenhonden zitten wanneer veteranen hun eigen hond tot veteranenhond opleiden.

Opleiden – Het aanleren van vaardigheden waarbij de hond ondersteuning kan bieden aan mensen die lijden aan een aandoening en de bijbehorende symptomen (ADI, 2015^c).

Posttraumatische stressstoornis- Een persoon heeft een angststoornis ontwikkeld na te zijn blootgesteld aan een traumatische ervaring en voldoet aan de criteria die worden omschreven in het DSM-5 bij posttraumatische stressstoornis (AMC, 2015).

Professionele begeleiding- Ondersteuning bij het opleiden van een hond tot veteranenhond door een trainer die een interne opleiding heeft gevolgd bij een organisatie die is aangesloten bij ADI. Er bestaat geen algemeen erkende opleiding tot hulphondentrainer

Seizure honden- Een hulphond voor mensen die lijden aan epilepsie

Signaalhond- Een signaalhond wordt opgeleid voor iemand met een auditieve beperking en waarschuwt zijn baas voor allerlei geluiden. Zo reageert hij onder andere bij het geluid van een alarm, deurbel, wekker, magnetron of bij het huilen van een baby (BultersMekke, 2015^h)

Socialiseren- Dit is een fase in het leven van de hond waarin hij leert kennismaken met alles wat hij in zijn dagelijks leven gaat tegenkomen (LICG, 2015).

Thuisituatie –Alle gezinsleden, woonomstandigheden en het dagelijks leven van de handler vormen gezamenlijk de thuisituatie.

Veteraan – Een veteraan is iemand die heeft gediend in oorlogsomstandigheden of in daarmee vergelijkbare omstandigheden zoals tijdens vredesmissies, al of niet in VN-verband(Centrum45, 2015). Onder deze groep vallen zowel oud-militairen als zij die nog in functie zijn.

Veteranen hond - Een hond die over praktische vaardigheden beschikt voor de ondersteuning van veteranen met een posttraumatische stressstoornis in de omgang met de symptomen (KNGF^c, 2015) (Hulphond, 2015^g)

Welzijn – Een fysieke en mentale staat van welbevinden van veteranen en hun (potentiele) veteranenhonden.

Bijlage II Blanco vragenlijst veteranenhond

Vraag nummer:	Antwoord
Vraag 1: Wat zijn de basis behoeften van een hond (in opleiding)?	
Vraag 2: Over welke karaktereigenschappen zou een hond moeten beschikken om geschikt te zijn om te worden opgeleid tot veteranenhond?	
Vraag 3: Zou u de karaktereigenschappen van vraag 2 in volgorde van prioriteit kunnen scoren. 1 heeft de meeste prioriteit en dan 2, 3, 4 etc.	
Vraag 4: Is er een manier om puppen te selecteren op deze karaktereigenschappen?	
Vraag 5: Welk ras of welke rassen zou u het meest geschikt vinden om op te leiden tot veteranenhond?	
Vraag 6: Welke rassen denkt u dat niet geschikt zijn om te worden opgeleid tot veteranenhond?	
Vraag 7: Wat zijn de belangrijkste redenen dat de rassen uit vraag 6 ongeschikt zijn?	
Vraag 8: Kan je honden op basis van hun ras selecteren om te worden opgeleid tot veteranenhond?	

Toelichting bij vraag 9:

- Concentratie- en geheugenproblemen.
- Prikkelbaar en onredelijke woede-uitbarstingen.
- Geen interesse hebben in de omgeving.
- Sombere, depressieve buien.
- Slecht slapen.
- Herinneringen áán en beelden ván de traumatische gebeurtenis kunnen onverwachts opduiken.
- Nachtmerries, vaak zijn deze nachtmerries een herbeleving van de traumatische ervaring.
- Last van een schuldgevoel of een schaamtegevoel.
- Snelle en heftige schrikreactie.
- Veel alcohol, medicijnen of drugs gebruik.

Vraag 9:
Welke van de bovenstaande symptomen zouden een negatieve invloed kunnen hebben op het welzijn van de hond?

Vraag 10:
Op welke manier verwacht u dat de symptomen uit vraag 4 invloed hebben op het welzijn van de hond?

Vraag 11:
Zou u de symptomen van vraag 9 en 10 in volgorde van prioriteit kunnen scoren. 1 heeft de meeste prioriteit en dan 2, 3, 4 etc.

Vraag 12:
Kan het opgroeien van de jonge hond (0-3) bij iemand met een PTSS invloed hebben op de ontwikkeling van de hond?

Vraag 13:
Zijn deze invloeden groter op een jonge hond (0-3)?

Vraag 14: Verwacht u dat de symptomen vanaf een bepaalde leeftijd een acceptabele of geen invloed hebben op het welzijn van de hond? Zo ja, vanaf welke leeftijd?	
Vraag 15: Heeft een veteranenhond kans op andere gezondheidsrisico's dan een gezelschapshond? Zo ja, welke gezondheidsrisico's?	
Vraag 16: Over welke kwaliteiten/eigenschappen moet iemand beschikken om zijn eigen veteranenhond op te leiden?	
Toelichting bij vraag 17: • Wakker maken en/of licht aanmaken tijdens een herbeleving of een nachtmerrie. • Begeleiding op straat bij terugkeren in de maatschappij • Een kamer bekijken op aanwezige personen • Bij desoriëntatie de weg naar huis terugvinden • Afleiding geven bij piekeren en depressiviteit • Helpen ontspannen door zijn aanwezigheid • Woede en angst aangeven door aanraking met de neus, kop of schoot opspringen • Wegtrekken uit een situatie waar u zich onveilig voelt of gaat voelen • De persoonlijke zone vrij houden door tussen u en andere mensen te gaan staan	
Vraag 17: Verwacht u dat één van de bovenstaande taken niet kan worden aangeleerd zonder begeleiding van een professional?	
Vraag 18: Hoeveel uur professionele begeleiding verwacht u dat een veteraan met een PTSS nodig heeft voor het opleiden van zijn eigen veteranenhond?	
Vraag 19: Kan de hond een gevaar vormen voor zijn omgeving wanneer hij verkeerd wordt begeleid tijdens zijn opleiding? Zo ja, welk gevaar?	

Vraag 20: Wat is de maximale belastbaarheid van een hond per dag met betrekking tot de trainingen?	
Vraag 21: Welke knelpunten verwacht u tegen te komen wanneer veteranen met een PTSS hun eigen hond tot veteranenhond opleiden?	
Vraag 22: Wat zouden oplossingen kunnen zijn voor de knelpunten zijn?	
Vraag 23: Welke knelpunten zijn volgens u onacceptabel?	
Vraag 24: Bent u van mening dat veteranen met een posttraumatische stressstoornis in staat zijn om hun eigen veteranenhond op te leiden waarbij het welzijn van de hond en de veteraan gewaarborgd blijft? Zo ja, waarom wel? Zo nee, waarom niet?	

Extra opmerkingen/ toelichtingen	
----------------------------------	--

Bijlage III Blanco vragenlijst veteraan

Vraag nummer:	Antwoord
Om te weten te komen of een veteraan met PTSS zelf in staat is om een pup op te leiden tot veteranenhond, hebben we allereerst een aantal vragen over de symptomen van PTSS:	
Vraag 1: Welke symptomen van PTSS zijn specifiek voor Veteranen met een PTSS en komen het meest voor?	
Vraag 2: Zijn de symptomen van veteranen met een PTSS onderling vergelijkbaar met elkaar? (intern /extern) Personen zijn verschillend.	
Vraag 3: Welke symptomen van PTSS hebben meestal invloed op mensen in de omgeving?	
Vraag 4: Heeft iemand met PTSS ten alle tijden controle over zijn of haar fysieke handelingen? Dus ook tijdens herbeleving?	
Het thuis opleiden van de veteranenhond betekent dat de hond van pup af aan direct bij de veteraan thuis geplaatst wordt. Een pup weet dan nog niet wat zijn of haar taken zijn. Deze taken worden gedurende de trainingsperiode aangeleerd bij de veteraan thuis. Normaal gesproken wordt dat binnen een organisatie gedaan aan de hand van gesimuleerde situaties, maar bij deze manier van training is alles wat geleerd wordt aan de hand van echte situaties. De volgende vragen hebben betrekking op deze manier van training:	
Vraag 5: Welke symptomen van de veteraan zullen naar verwachting een negatieve invloed hebben op de hond? Met name wanneer de hond nog niet getraind is op deze symptomen.	

Vraag 6: Denk je dat het krijgen van begeleiding aan huis tijdens de trainingsperiode een probleem zou kunnen veroorzaken? Het ontvangen van bezoek in huis.	
Vraag 7: Denk je dat een veteraan met een PTSS in staat zou zijn om iedere dag zelfstandig een half uur met de hond te trainen? Mentale gesteldheid die dag?	
Wanneer de hond nog niet volledig getraind is, zal de hond in sommige situaties zelf ook een onverwachte reactie kunnen geven. Blaffen kan hier een voorbeeld van zijn;	
Vraag 8: Veteranen met een PTSS kunnen overgevoelig zijn voor geluiden, wat een schrikreactie kan veroorzaken. Verwacht je dat bijvoorbeeld het blaffen van de hond voor een probleem zou kunnen zorgen?	
Vraag 9: In welke mate is het voorspelbaar hoe iemand met een PTSS zich zal gedragen in een bepaalde situatie? Geeft een bepaalde stressor altijd dezelfde reactie bijvoorbeeld?	
Vraag 10: Zijn veteranen met een PTSS in staat om de verantwoordelijkheid te dragen voor een hond? Of hangt dat dagelijks af van de mentale gesteldheid?	

Naast trainen: - Verzorging - Voeding - Uitlaten	
De volgende vragen gaan over herbeleving van het trauma tijdens de trainingsperiode;	
Vraag 11: In hoeverre is iemand met een PTSS in staat te communiceren met de omgeving, tijdens herbeleving van het trauma? In verband met het communiceren met de hond.	
Vraag 12: In hoeverre heeft een veteraan met een PTSS gemiddeld besef van plaats en tijd tijdens herbeleving van het trauma? Is het besef er dan nog dat de hond er is?	
Algemene vragen: Wij denken zelf dat bepaalde symptomen van veteranen met een PTSS knelpunten zouden kunnen veroorzaken, met name in het eerste jaar van de thuistraining, wanneer de hond nog niet volledig getraind is.	
Vraag 13: Welke knelpunten verwacht je zelf tegen te komen wanneer je als veteraan met een PTSS je eigen veteranenhond zou opleiden?	
Vraag 14: Wat zouden oplossingen kunnen zijn voor de knelpunten zijn?	

Samenvattende vraag:

Ben je van mening dat het een goede optie is om een veteraan met een PTSS in de thuissituatie zelf de hond te laten opleiden?

Zo ja, waarom?

Zo nee, waarom niet?

Extra opmerkingen/ toelichtingen

Bijlage IV lijst met benaderde personen/organisaties

- Bonne Baarda
- 'De gewonde soldaat'
- DGV, Diensten Geestelijke Verzorging
- Heldere Stap, De heer T. Blomsma
- Hermien Kleve
- Het kenniscentrum, Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ)
- Het Veteranenhuis Smilde
- Het Veteranenloket
- Hondenschool de Laar
- Humanistisch raadsman E. Kamp, Veteraneninstituut
- Jennie Bruinsma
- Joanne van der Borg
- KNGF Geleidehonden
- Kynologic
- LZV, landelijk zorgsysteem voor Veteranen
- Martin Gaus Geleide en Hulphondenschool
- Pets4care
- Prof. Dr. M.J. Enders-Slegers
- Service Dogs Europe
- Stichting Assistentiehond Nederland
- Stichting Centrum '45
- Stichting de hond kan de was doen/ Hulphondenschool De Click
- Stichting Hero
- Stichting Hulphond Nederland
- Stichting Koninklijke Pit Pro Rege
- Stichting Personal Service Dogs
- Stichting Signaalhond
- Veteraneninstituut
- WoundedWarriors NLD